

Zorica Manojlović*

**Lovranu, autor Zlatko Špoljar:
Prilog istraživanju kulturne i socijalne povijesti
Lovrana sredine 20. stoljeća¹**

Rad tematizira razvoj kulturnih ustanova u formativnom razdoblju socijalizma, ali i ulogu pojedinaca koji su se, osim obvezom, uključivali svojim znanjem, talentom i uvjerenjem da je vrijedno ulagati u kulturu bez obzira na političke i društvene okolnosti. Jedan od njih bio je hrvatski pedagog, skladatelj i književnik Zlatko Špoljar (1892.–1981.), građanski intelektualac, koji 1945. godine dekretom iz Zagreba stiže na područje Kvarnera i Istre, s najplodnijim profesionalnim razdobljem iza sebe. U Lovran dolazi 1956. iz Pule, u čijem je poratnom prosvjetnom i kulturnom životu imao istaknutu ulogu. U mirovini, ali i dalje aktivan stvaralac, i u Lovranu nastavlja u suradnji s tamošnjim društvima i školom raditi na razvijanju glazbene i scenske kulture. Osim radom s lovranskim amaterima i djecom, između ostalog ostavlja svoj autorski trag u nepoznatoj skladbi posvećenoj Lovranu, sačuvanoj u njegovoj ostavštini. Prezentirani su rezultati istraživanja arhivskog gradiva fondova Državnog arhiva u Rijeci, dnevnog tiska i usmenih izvora.

Ključne riječi: Lovran, 20. stoljeće, socijalizam, društva, kulturni amaterizam, glazba, Zlatko Špoljar, Pula

Uvod

Razvoj i djelovanje ustanova u kulturi i prosvjeti na području Kvarnera i Liburnije od 1945. do kraja 1950-ih nije sustavnije istraživano područje, ili bi se moglo reći da je eventualno obrađivano na

* Zorica Manojlović, dipl. soc., arhivska je savjetnica u Odjelu za sređivanje i obradu gradiva Državnoga arhiva u Rijeci, Park Nikole Hosta 2, HR-51000 Rijeka. Elektronička pošta: zoricam@net.hr.

¹ Autorica posebno zahvaljuje kćerkama Zlatka Špoljara, gospođama Jasni Levak i Vesni Špoljar, na otvorenosti i susretljivosti. Također lijepa hvala gospođi dr. sc. Mirni Marić na stručnoj pomoći i gospođi Nadi Čepar na suradnji u prikupljanju podataka.

marginama drugih *prestižnijih* historiografskih tema. Ako se izuzmu pojedina recentna izdanja i regionalno specifična povijesna i kulturološka istraživanja, od kojih se ona provedena za područje Istre djelomično referiraju i na područje Rijeke i Liburnije, rezultat je nedostatak relevantne historiografske literature iz socijalne i kulturne povijesti ranijeg socijalističkog razdoblja za spomenuto područje. Nažalost, ni arhivski izvori pohranjeni u Državnom arhivu u Rijeci ne obiluju podacima. Uglavnom se radi o upravnim fondovima na kotarskoj, gradskoj i mjesnoj razini s fragmentarnim gradivom koje se odnosi na umjetnost, kulturu i prosvjetu, ili su sami fondovi toliko fragmentarni da ne mogu biti relevantni. Ipak, po svom sadržaju može se izdvojiti nedovoljno istražen fond *Kotarski narodni odbor Opatija* (1945.–1948.) te, za područje Lovrana, *Gradski narodni odbor Lovran* (1945.–1948.), koji s obzirom na razdoblje državno-pravnog i institucionalnog provizorija, uz fond nadređenog im Oblasnog narodnog odbora (ONO) za Istru, koji je pohranjen u Državnom arhivu u Pazinu, pružaju jedinstvene podatke. Nedostatak arhivskih izvora za razdoblje nakon 1948. godine bilo je nužno kompenzirati sekundarnim izvorima, dnevnim tiskom, drugim dopunskim izvorima i, koliko je moguće, prikupljanjem usmenih iskaza svjedoka, njihovih potomaka ili sljednika.

Institucionalni kontekst u kojem su se razvijale kulturne ustanove i kulturne prakse u prvom desetljeću poraća mijenjao se. Nakon vojne pobjede i oslobođenja zemlje 1945. godine uspostavljena je nova vlast predvođena Komunističkom partijom Jugoslavije, legitimirana njenom vodećom ulogom u antifašističkom pokretu tijekom Drugog svjetskog rata. Istovremeno ona pokreće temeljitu društvenu i političku preobrazbu, u početku u odnosima kontroliranog i uvjetnog političkog pluralizma naslijeđena iz ratnog razdoblja suradnje s drugim antifašističkim političkim snagama, a ubrzo zatim prisvajanjem vlasti kao jedina politička partija u političkom sustavu tzv. narodne demokracije². Nova vlast našla se pred zadaćom obnove devastiranih materijalnih resursa, saniranja posljedica materijalnih i ljudskih stradanja, teškog socijalnog stanja i prosvjetne zaostalosti stanovništva, pogotovo u ruralnim područjima.

Na području Istre, Liburnije i Rijeke nova uprava suočila se i s posljedicama sustavne politike odnarođivanja slavenskog stanovništva za vrijeme talijanske fašističke uprave³. Obnovi narod-

---

² Spehnjak, Katarina, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.- 1952.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002., str. 15–50.

³ Crnobori, Tone, „Školstvo i kulturno-prosvjetna djelatnost u Istri neposredno nakon oslobođenja”, *Zbornik Pazinski memorijal*, sv. 14, 1985., str. 99–101.

nog života kao i u cijeloj zemlji pristupilo se gradnjom politike i sustava *masovnog prosvjetnog i kulturnog prosvjeđivanja*, dirigirano, ideološki posredovano i kontrolirano, uz promidžbu vrijednosti i ciljeva koje je proklamirao novi politički i društveni poredak⁴. Pritom je dodatna posebnost u Istri u najranijem poraću bila do 1947. godine odloženo priključenje Hrvatskoj i Jugoslaviji, provizoran državnopravni status⁵, pa je radom na kulturnom polju i dokazima o slavenstvu i hrvatstvu Istre trebalo poduprijeti napore koji su se događali na diplomatskom planu⁶. U tom procesu vlast se oslanjala na masovne političke organizacije proizašle iz antifašističkog pokreta tijekom rata, kao što su bile Narodna fronta⁷, Slaveno-talijanska antifašistička unija/Unione antifascista italo-slava (STAU/UAIS)⁸, Antifašistička fronta žena (AFŽ), omladinske organizacije i druge. Posebnu ulogu u prosvjetnom i kulturnom uzdizanju stanovništva imali su učitelji, a škole su po odluci vlasti bile središta kulturnih akcija. U tom procesu pomagali su i lokalni entuzijasti, stari članovi nekadašnjih narodnih društava i čitaonica čije je djelovanje prekinula fašistička zabrana. Priredbe su morale imati odgojnu, obrazovnu i mobilizacijsku ulogu, pogotovo u selima i manjim mjestima. Nakon što se više od godinu dana pokretao rad i pokušavalo povezati u sustav šarolike oblike prosvjetnog i kulturnog djelovanja, ONO za Istru uputstvima koja su imala značaj norme uveo je planski rad, definirao ciljeve i profilirao organizaciju institucija⁹. Vlast je poticala podizanje umjetničke razine amaterskog rada i suradnju sa stručnjacima i profesionalnim umjetnicima.

⁴ Crnobori, Tone, nav. dj., str. 107–112; Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, C.A.S.H., Pula, 2001., str. 290–303; Spehnyak, Katarina, nav. dj., str. 165–172.

⁵ Sporazumom o Juljskoj krajini između DF Jugoslavije, Velike Britanije i SAD-a od 9. lipnja 1945. godine sporna područja podijeljena su na dvije okupacijske zone: A (pod upravom angloameričkih vojnih snaga) i B (pod upravom Jugoslavenske armije, sa sjedištem u Opatiji). Istra s Liburnijom bila je u sastavu Zone B, koja je gotovo u potpunosti, temeljem Mirovnog ugovora između Italije i FNRJ-a 15. rujna 1947. godine, konačno uključena u državno-pravni poredak FNRJ-a.

⁶ Rubić, I., „Narodna pjesma, nošnja i običaji dokazuju da je Istra hrvatska”, *Glas Istre*, 21. veljače 1946., str. 3.

⁷ Spehnyak, Katarina, nav. dj., str. 51–71.

⁸ Moscarda Oblak, Orietta, *Il „potere popolare” in Istria 1945-1953*, Unione italiana Fiume – Università popolare Trieste, Rovigno, 2016., str. 275–276; Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, str. 269–270.

⁹ Uputstva Prosvjetnog odjela Oblasnog NO-a za Istru za sastavljanje plana na području prosvjete i kulture za 1946./47. (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-319, *Kotarski narodni odbor Opatija*, Opći spisi, br. 7858/46), Uputstva za osnivanje narodnih sveučilišta (isto, br. 8180/46), Uputstva za rad pjevačkih i glazbenih društava (isto, br. 8471/46).

Uključivanjem u državno-pravni sustav Hrvatske i Jugoslavije od 1947. domovi kulture i drugi oblici kulturno-prosvjetnog djelovanja na Liburniji postupno se integriraju u već etabliran sustav organizacija u ostatku zemlje. U cijeloj zemlji osnivaju se kulturno-umjetnička (KUD) i kulturno-prosvjetna društva (KPD)¹⁰. Proces je uključivao i talijanske klubove kulture (*circolo italiano*)¹¹. KUD-ovi u početku organizacijski pripadaju Narodnoj fronti dok u svibnju 1948. godine nije osnovan Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske, čime je započela potpuna centralizacija i koordinacija kulturnog, umjetničkog i prosvjetnog rada s planskim upravljanjem¹². Po liniji subordinacije pokreću se oblasni, kotarski i gradski savezi. Za predsjednika Upravnog odbora Saveza kulturno-prosvjetnih društava za Oblast Rijeku¹³, osnovana u lipnju 1949. godine, izabran je književnik Viktor Car Emin¹⁴.

KUD-ovi ranih 1950-ih godina doživljavaju prve krize u djelovanju. Istovremeno osnivaju se i druga društva, od kojih neka djeluju i kao organizatori kulturnih i drugih društvenih događaja, kao i nove ustanove koje preuzimaju dio nadležnosti saveza. Iz nužnosti razvoja i u duhu proklamiranih političkih tendencija ka demokratizaciji i decentralizaciji pokrenutih uvođenjem društvenog upravljanja, institucionalni okvir unutar kojeg su KUD-ovi i druga amaterska društva djelovali postupno se mijenja, najprije 1952. a zatim u smjeru daljnje decentralizacije 1955. godine. Sami KUD-ovi postupno gube nametnutu državnu ulogu sveobuhvatna i izravna ideološkog i kulturno-prosvjetnog rada. Promjene u kulturi proizašle iz uvođenja komunalnog sustava 1955. godine imale su intenciju da svaka općina razvija organizacijske oblike prema lokalnim potrebama i specifičnostima. Proces institucionalne reorganizacije rezultirao je osnivanjem Prosvjetnog sabora Hrvatske u prosincu 1955. te osnivanjem kotarskih prosvjetnih skupština i općinskih prosvjetnih vijeća. Osim

---

¹⁰ Spehnjak, Katarina, nav. dj., str. 220–248.

¹¹ Isto, str. 220, 247, 248; Moscarda Oblak, Orietta, nav. dj., str. 276; Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, str. 239.

¹² Jukić, Marijana, „Od Saveza kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske do Hrvatskog sabora kulture (1948-1991)”, *Arhivski vjesnik*, god. 52, 2009., str. 183–196. Savez kulturno-prosvjetnih ustanova preuzeo je ulogu Saveza hrvatskih pjevačkih društava, koji je djelovao do 1947. godine (isto, str. 184).

¹³ Oblasni narodni odbor Rijeka formiran je u lipnju 1949., a djelovao je do prosinca 1951. godine. U njegovoj nadležnosti, uz ostale, bili su i istarski KNO-i Buzet, Pazin, Poreč i Pula te NO-i istarskih gradova izvan sastava kotara, Rovinj i Pula.

¹⁴ „Osnivanje Saveza kulturno-prosvjetnih društava Oblasti Rijeke”, *Riječki list*, 2. lipnja 1949., str. 3; Car Emin, Viktor, „Kad se sve naše kulturno-prosvjetne snage udruže...”, *Riječki list*, 26. lipnja 1949., str. 3.

što su promjene donijele decentralizaciju u odlučivanju i upravljanju kulturom nadležnost tih tijela zapravo se nije značajno promijenila u odnosu na ranije organizacijske oblike¹⁵. Ideološka osnova ostala je i dalje ista, s tim da je naglasak bio više na obrazovnom uzdizanju stanovništva, odnosno radničke klase, a nešto manje na kulturnom i umjetničkom radu koji je do tada dominirao. Tek od 1958. godine počinje se govoriti više o zabavnom i kreativnom potencijalu kulture te u javni diskurs uvodi i mogućnost i potreba samostalnog umjetničkog izražavanja i razvoja pojedinaca unutar organizacija kao i razvoj estetskih potreba i osjećaja. Problemi kao financiranje kulture, nedostatak primjerenih prostora i ljudskih resursa ostat će i dalje prisutni.

Uz razvoj amaterskog djelovanja u kulturi usmjerenom uključivanju masa u razvoj novog društva, obnavljanjem gospodarskih resursa na području Liburnijske rivijere, prvenstveno hotelijerstva i ukupne turističke infrastrukture koju je nova vlast odmah nakon rata procijenila presudnim pokretačem razvoja, već u prvim poratnim turističkim sezonama, u kojima je Opatija prednjačila, obogaćivana je i kulturna ponuda gostovanjima profesionalnih umjetnika i ansambala, izložbama, festivalima i drugim kulturnim događajima¹⁶. Država je ulagala trud u razvoj turističkih potreba kod svog stanovništva¹⁷, ali se ubrzo, pogotovo u tradicionalnom i razvijenom turističkom kraju kakva je bila Liburnija, okrenula inozemnim pa i elitnim gostima koji su je poznavali i pamtili iz slavne prošlosti. Kulturnoj ponudi pristupilo se kao dijelu turističke infrastrukture u kojoj su reprezentativna kulturna društva i limene glazbe našli svoje mjesto. Do sredine 1950-ih Opatija je prerastala u mondano ljetovalište, dok se Lovran razvijao u mirno mjesto za odmor. Godine koje su uslijedile donijele su Opatiji kao turističkom središtu od posebne važnosti razvoj novih ambicioznijih kulturnih projekata i ustanova namijenjenih prvenstveno gostima (ljetne priredbe, Ljetna pozornica, festivali), dok su amaterska društva u suradnji s društvenim organizacijama i prosvjetnim ustanovama, ali i uz pomoć stručnih voditelja i profesionalnih umjetnika i pedagoga, nastavila razvijati kulturni i obrazovni standard lokalnog stanovništva, pogotovo u manjim mjestima i selima gdje su još dugo predstavljala gotovo jedinu zabavu.

¹⁵ Jukić, Marijana, nav. dj., str. 186.

¹⁶ Zakošek, Boris, „Kraj Drugog svjetskog rata i obnova opatijskog turizma u arhivima opatijskih upravnih oblasti 1945.-1947. godine”, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, sv. 37, 1995., str. 297–332.

¹⁷ Duda, Igor, *U potrazi za blagostanjem: O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2014., str. 83–92, 111–145.

Glazba i kulturni život Lovrana u prvom poratnom desetljeću

Lovran je prvih godina nakon završetka rata sporo napredovao u obnovi svekolikog života. Nekad prestižno i bogato turističko mjesto, u ratu je izgubilo svoju materijalnu, urbanu i komunikacijsku infrastrukturu, a turizam kao njegov primarni gospodarski resurs nije imao izgleda za brzi oporavak¹⁸. Lovranska luka bila je minirana, devastirano je bilo пристаниште, kupališta, šetnica od Opatije do Lovrana, brojni hoteli i drugi turistički objekti bili su značajno oštećeni, opljačkani *od svih i svakoga*. U hotelima i vilama bile su smještene ratom ugrožene socijalne skupine, djeca iz postradalih krajeva i bez roditelja, ranjeni vojnici i vojska¹⁹. Iz Lovrana su tih godina

¹⁸ U veljači 1947. godine područje Gradskog narodnog odbora Lovran zajedno s Medvejom imalo je 1522 stanovnika. Od oslobođenja do tada iselila je 441 osoba. U samom gradu Lovranu 1946. godine ljetovalo je 177 turista s 2216 noćenja, a u odmaralištima i lječilištima do tada se oporavljalo 300 ratnih stradalnika. Referat o radu Gradskog narodnog odbora (GNO) od 1945. do veljače 1947. godine kao i planovi za 1947. godinu izneseni su na zboru birača 16. veljače 1947. godine. Teški uvjeti djelovanja uradili su i krizom rukovođenja. Sjednica je obilovala nezadovoljstvom stanjem u Lovranu i kritikom rada pojedinih članova GNO-a izabranog 25. studenog 1945. godine, pa su neki članovi iz različitih razloga bili što smijenjeni što se sami povukli (Viktor Cecchi, Koloman Odor i Anita Stanger zbog nečasnih radnji, Božo Mandić zbog odsutnosti, Higin Peršić zbog preopterećenosti poslom u banci, a Michele Giugno dao je ostavku). Pojedinci su se navodno bavili spekulacijama u vlastitom interesu. Za nove članove izabrani su aklamacijom Edoardo Zuani te većinom glasova Milan Kožul i Zvonko Blečić. Preostali članovi GNO-a, uz predsjednika Jakova Palmića, bili su Josip Tominić i Rada-mes Martinčić (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-321, *Gradski narodni odbor Lovran*, Zapisnik zbora birača, 16. veljače 1947.).

¹⁹ Posebno su dramatično intonirani dopisi Oblasnom NO-u za Istru od 23. studenog i 13. prosinca 1946. o stanju hotela i vila te koliziji socijalne skrbi Oblasnog NO-a s gospodarskim interesima Lovrana. „Što je bilo naše bogatstvo sada je naša tuga i žalost, od toga je mjesto živjelo za tim plače“. Od tri velika, šest srednjih i petnaestak manjih hotela, hoteli „Lovran“ i „Belvedere“ bili su zaposjednuti od IV. armije, hotel „Ausonia“ bio je dječji dom, vila „Elisa“ starački dom, vila „Elsa“ obnovljena od Saveza Jevreja Jugoslavije Beograd, hotel „Excelsior“ bio je dječji dom, vojska je i dalje tražila zgrade, iako je u Lovranu bilo dosta vojarni. Jedino je u to vrijeme hotel „Splendor“ („Udarnik“) u funkciji kao radničko odmaralište te relativno dva manja hotela „Eugenia“ i „Atlanta“ i još pokoja soba, kako kažu u dopisu (isto, Opći spisi, br. 1046/46). U gradu su posebno bili zabrinuti zbog velikog hotela „Excelsior“, kojemu je, nakon što je već jednom to bio, opet prijetilo da se prenamijeni u dječji dom, što je potencijalno vodilo njegovoj daljnjoj devastaciji, govorili su, većoj od one prouzročene ratnim stradanjem. Bez tog hotela, izgrađenog 1912. godine, turizam u mjestu nema priliku, pa predlažu druga rješenja za socijalne potrebe. Kako privatni vlasnici nisu imali čime popravljati svoje objekte, predloženo je da to učini vlast i uz neku malu najamninu unajmljuje te privatne objekte za socijalne svrhe. Lovranske resurse „od svih i na svaki način uništene“ trebalo je spašavati od daljnjeg propadanja. „Mi stariji već smo imali priliku, da to iskusimo i vidimo, kako se je bilo sve probudilo u zadnjim godinama prije rata 1914-1918 godine za to smo uvjereni da što smo dulje (dublje, op. a.) sada pali više će mo se podignuti.

odgovorni ljudi slali očajničke apele za pomoć u podizanju turizma i grada te upozoravali na političku i moralnu rezignaciju među građanima kao na izravne posljedice teškog stanja²⁰. Život se nije pomicao. S tugom se gledalo na brzi napredak Opatije u odnosu na vlastito zaostajanje. Ukupno loše stanje nije motiviralo i odražavalo se i na području prosvjete i kulture.

Iz izvješća prosvjetnih vlasti i gradske uprave Lovrana dostavljenih Kotarskom narodnom odboru (KNO) Opatija u razdoblju 1945.–1947. prati se stanje kulture i prosvjete, ali i socijalni i politički procesi u gradu. Već prva poratna zima bila je teška i gladna, što nije pomagalo ideološkim i mobilizacijskim naporima nove vlasti. Kao i u drugim mjestima, i u Lovranu je krajem 1945. osnovan prosvjetni (školski) aktiv. Njegov predsjednik bio je Jakov Palmić, tajnik Janko Petaros, a članovi Higin Peršić kao predstavnik Narodne fronte za Lovran i Marija Krizman za druga mjesta te omladinac Ivan Palmić²¹. Uz njih članovi aktiva bili su još Lina Kršanac iz AFŽ-a, Dragutin Mihalić, Franjo Crnić za Iku – Oprić, Josip Baruška i Viktorija Gržin²². Početkom te zime u Lovranu, uz limenu glazbu s 25 članova i kapelnikom Nandom Gašparinićem²³, djeluju Dom kulture, knjižnica i čitaonica²⁴. U studenom te godine osniva

---

Stoji na nama!'' (isto, br. 1080/46). Sličnim podsjećanjem na bogatu turističku prošlost Lovrana od 2. travnja 1947. njegove vlasti žele upoznati sa stanjem i Ministarstvo trgovine i opskrbe FNRJ-a u Beogradu (isto, br. 237/47). Sve su to ustvari bili intenzivni napori da se stvore bolji uvjeti za turističku sezonu 1947. godine.

²⁰ Dopis Kotarskoj organizaciji STAU Opatija od 4. 11. 1946. u kojem GNO moli da se krene u akciju prema Inspektoratu pomorstva za osposobljavanje pristaništa da bi se Lovran pokrenuo s mrtve točke te se uvele brodske linije o kojima ovisi turizam cijelog kraja (isto, br. 988/46).

²¹ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-319, *Kotarski narodni odbor Opatija*, Opći spisi, br. 4018/45. U istom predmetu ističu se i problemi u održavanju nastave u Državnoj osnovnoj školi u Lovranu. Djeca, uglavnom iz socijalnih razloga, neredovito pohađaju nastavu, ali se ističe i štetan utjecaj neprikladnih filmova na djecu, pogotovo kasnih večernjih kinopredstava. Roditelji negoduju zbog toga što vjeroučitelj grdi djecu na talijanskom jeziku. Istovremeno se i nastavnici iz talijanske osnovne škole u Lovranu žale da njihov rad nije dovoljno podržan od strane viših vlasti, da od početka školske godine nisu primili ni jedan dopis s direktivama i odredbama u vezi s promjenama u školstvu (*tempi nuovi*) (isto, br. 4400/45).

²² Isto, br. 4626/45.

²³ Isto, br. 4023/45. U pojedinim izvorima navodi se da se glazba okupila tek nakon sjedinjenja Istre s Hrvatskom (Sijan, Vladimir, *Puhački orkestar Lovran: kratka povijest 1912.-2011.*, https://issuu.com/schwepes/docs/puhacki_orkestar_lovran, preuzeto 24. siječnja 2017). No ne začuđuje nepoznavanje razdoblja 1945.–1947. jer ono gotovo i nije istraživano.

²⁴ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-319, *Kotarski narodni odbor Opatija*, Opći spisi, br. 4066/45.

se diletantska skupina s 12 članova, a upravnik i režiser bio je Ivan Palmić²⁵. Vježbe glume i pjevanja vršile su se u Domu kulture smještenu u neoštećenom dijelu nekadašnje kavane „Jadran“ („Adria“), koja je krajem talijanske uprave bila u funkciji društvenog doma, odnosno „Dopolavora“ (Lovranci su je još nekoliko godina nakon rata nazivali *bivši Dopolavoro*). Dom kulture otvoren je 15. rujna 1945. godine²⁶. Imao je čitaonicu, dok je dvorana za priredbe bila uništena u ratu, pa su se priredbe davale u kazalištu „Puccini“²⁷. U veljači 1946. uz limenu glazbu djeluje i pjevačko društvo²⁸, dok je kazališna družina nakon osnivanja ostala neaktivna. Prosvjetni aktiv Lovrana, koji se i sam inicijativom upravitelja škole Janka Petarosa, nakon početne neaktivnosti, na širokoj osnovi okupljenih rekonstituirao i pokrenuo tek u veljači 1946. godine²⁹, s ciljem intenziviranja rada kazališne skupine za njena voditelja postavio je Higinu (Đina) Peršića. U početku je brojčano slabo pjevačko društvo vodio Janko Petaros kao i diletantsku družinu, a bio je izabran i poseban odbor sa zadaćom da okupi pjevače i sastavi reprezentativan zbor. Zbor je prvi put nastupio 8. veljače 1946. godine s četiri zbornice pjesme, ali se ubrzo poslije toga počeo osipati, a njegov rad zamirati. Članice pjevačkog zbora bile su i diletantkinje, što je otežavalo rad i jednog i drugog društva. O osjetljivosti međunacionalnih odnosa svjedoče stalni osvrti na taj aspekt. U izvješću se ističe da Talijani i Hrvati Lovrana zajedno sudjeluju na priredbama, a dom kulture naglašeno se naziva Hrvatsko-talijanski dom kulture. Nailazi se i na podatak da je hrvatska mladež potpuno pasivna, dok je talijanska aktivnija, ali i neozbiljnija te „ne pozna rad linije“. Djeluju talijanska i hrvatska kazališna skupina, koje surađuju i na inzistiranje Petarosa pripremaju zajedničke nastupe, ali je hrvatska, po ocjeni autora izvješća, mogla biti aktivnija „jer nema smetnji u radu“. U izvješću za siječanj jednog člana Mjesnog narodnog odbora (MNO) Lovran zaduženog za prosvjetu i upravitelja škole Petarosa prilično rezignirano se govori

---

²⁵ Isto, br. 4467/45.

²⁶ Isto, br. 1354/46.

²⁷ Isto, spis 4465/45 pohranjen u 4626/45.

²⁸ Isto, br. 1836/46 (Uprava Osnovne škole Lovran, br. 56/46).

²⁹ Isto, br. 3603/46. Novi prosvjetni aktiv osnovan je 25. veljače 1946. Janko Petaros sazvaio je sastanak oko šezdeset ljudi talijanske i hrvatske narodnosti na kojem je izabrana uprava Prosvjetnog aktiva odnosno Doma kulture kao i uprave pojedinih sekcija (Izvjestaj Kulturnog doma Lovran od 30. ožujka 1946. unutar citiranog spisa). Inače, politička situacija u školstvu Lovrana i Mošćenica bila je ocijenjena apatičnom. Nadležni su uzroke tražili, svakako i na prvom mjestu, u nedovoljnoj političkoj svijesti, ali i naglašeno u lošem ekonomskom stanju. Rješenje su vidjeli u političkom i ideološkom radu, ali još i više u oživljavanju turizma, brodarstva i većoj zaposlenosti.

o stanju u Lovranu, a neki podaci svjedoče i o lošim socijalnim prilikama te prve poratne zime³⁰. Prosvjetni aktiv formirao je odbor koji je trebao osigurati da se zgrada Doma kulture u potpunosti osposobi za uporabu i privede svrsi. Kako je nedostajalo novaca, planirane su priredbe za prikupljanje sredstava, a očekivao se i dragovoljni rad vlastitih članova. Posebno su bili zabrinuti i kritični zbog obrazovnih tečajeva („prava slika grada“) koji imaju upisanih 60 članova, ali predavanja se ne pohađaju uz razne izgovore, poput jake zime, udaljenosti, nedostatka odjeće i obuće, odlaska u Trst po hranu. Uslijedila je i dodatna opaska da je „samo jedno... čudno da za ples nije zima niti fali obuća ni odjeća“. O očitim raznorodnim problemima u postavljanju sustava narodnog prosvjeđivanja i kulturnog rada u Lovranu govori i činjenica da je inače uspješna limena glazba ostala bez pet posuđenih instrumenata koje je vratila društvu u Voloskom te je pokušavala komercijalnim priredbama prikupiti novac za nabavku novih. Književnik Viktor Car Emin osobno je podržavao rad u Lovranu pribavljanjem materijala za rad kazališne skupine. Izvješće je završeno ukupnom ocjenom da se radi u najtežim uvjetima, a da bi sigurno pomogao veći broj aktivista i zaduženih osoba.

Da je oživljavanje aktivnosti uspjelo, vidi se već u izvješću Kulturnog doma Lovran od 30. ožujka 1946. godine³¹. Predsjednik uprave Doma bio je Ivan Vrtić, njegov zamjenik Ottavio Grossmann, tajnik Radames Martinčić. U sastavu uprave bili su još Bruno Abram, Lovor Štiglić, Jakov Palmić, Zorica Zec i Ramiro Štanger. Blagajnu su vodili Higin Peršić, Gini Versić, Ramiro Stanger i Michele Giugno, čitaonicu Ferdo Bassan i Michele Giugno, hrvatsku knjižnicu Margareta Stašić, a talijansku Rosetta Giugno. Za zidne novine bili su zaduženi Vinko Mihovilić, Ivan Lučić i Ottavio Grossmann, za pjevački zbor Tomas Kršanac, Max Kumičić, Herta Lemi (prezime nečitko, op. a.), Josip Modun i Rosetta Giugno. Orkestar je vodio Stanko Mihovilić³², a u njegovoj upravi bili su još Nando Gašparinić, Milan Mrak, Josip Modun i Riccardo Dionisio. Oko diletantske sekcije zaduženja su se prihvatili Higin Peršić i Bruno Zamarian, oko sporta Andrija Stanger, Eduardo Zuani, Nereo Batici, Ivan Palmić i

³⁰ Isto, br. 1354/46 (Osnovna škola Lovran, br. 28/46).

³¹ Isto, br. 3603/46.

³² Stanko Mihovilić (Lovran, 1. 5. 1920. – Pula, 4. 6. 1983.) od rane mladosti učio je svirati klarinet i harmoniku kod privatnih učitelja u Opatiji i Rijeci. Od 1947. godine živi u Puli, djeluje u vojnim i kazališnim orkestrima, bavi se glazbeno-pedagoškim radom, dugogodišnji je voditelj Harmonikaškog orkestra (Duraković, Lada, „Mihovilić Stanko (Šanto)“, natuknica u: *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2008., <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1744>, preuzeto 27. veljače 2018.).

Max Kumičić. Za organizaciju priredbi odgovorni su bili opet Higin Peršić te Frane Zelić i Ramiro Stanger, a šahovsku sekciju vodio je Ottavio Grossmann. Lovransko mješovito pjevačko društvo imalo je tad četrdeset članova, vježbe su se redovito održavale četiri dana u tjednu, a bio je osnovan i harmonikaški zbor od dvanaest članova.

Kulturnom životu doprinosile su i pionirske priredbe u kazalištu³³ i gostovanja amaterskih skupina iz drugih mjesta. Tako je u travnju 1946. zabilježen nastup kazališne skupine iz Tuliševice u korist obnove Doma kulture u Lovranu³⁴ kao i priredba učenika Hrvatske gimnazije iz Opatije³⁵.

Od stručnih glazbenih lica koja su posjedovala instrumente i glazbene vještine navode se upravitelj škole i zborovođa Janko Petaros (svira violinu i ponešto klavir, posjeduje violinu, ima završen dirigentski tečaj), zatim član zbora Josip Modun, drvodjelac sa završenim glazbenim tečajem (svira violinu i neke puhačke instrumente) te kapelnik a harmonikaš – majstor Stanko Mihovilić (svira klavir-harmoniku, samouk je, ali, kako se navodi, vrlo sposoban za vođenje orkestra)³⁶. Ipak, u svibnju 1946. godine glazba u Lovranu više ne djeluje³⁷. Što se tiče glumačkih talenata, iz Lovrana izvješćuju da nema osobito nadarenih članova hrvatske diletantske družine, ali bi se moglo izdvojiti učenicu Lilijanu Mečul³⁸.

Povodom prve obljetnice oslobođenja Lovrana amateri su ipak 4. svibnja 1946. s uspjehom izveli priredbu pred punim i oduševljenim gledalištem u kazalištu³⁹. Uz jugoslavensku i istarsku himnu (orkestar je vodio Modun), izvedene su dvije jako dobro ocijenjene kazališne točke: *Dan lovranske radosti* V. Cara Emina i *Stara vlast*. Za njihovu pripremu najzaslužniji su bili Higin (Đino) Peršić i *drugarica* Zec (Zora Zec, op. a.), a Vinko Mihovilić izradio je scenografiju. Među dobrim glumcima koji su se svi istaknuli „lijepom mimikom i vrlo jasnim izgovorom“⁴⁰ posebno je pohvaljena Mija Jakovašić. Od publike je najbolje ipak bila primljena glazbena točka,

---

³³ Isto, br. 2890/46.

³⁴ Vidi bilješku 31.

³⁵ „Priredba Hrvatske gimnazije iz Opatije u Lovranu“, *Glas Istre*, 19. travnja 1946., str. 3. U istom broju izvještava se o prvim usmenim novinama održanim u Lovranu („Prve usmene novine u Lovranu“, na i. mj.).

³⁶ Isto, br. 3175/46.

³⁷ Isto, br. 3176/46.

³⁸ Isto, br. 3177/46.

³⁹ (M. D.) „Lovran“, *Glas Istre*, 16. svibnja 1946., str. 3.

⁴⁰ Zbog slaba poznavanja hrvatskog književnog jezika u populaciji, kazališni komadi i druge književne forme trebale su imati posebno obrazovni značaj.

solonastup fisharmonikaša Stanka Mihovilića, koji je izveo Lisztovu *Mađarsku rapsodiju* br. 2. On je također vodio nastup jedanaestorice harmonikaša koji su izveli *potpourri* starih narodnih pjesama.

U Lovranu se 23. lipnja 1946. pred 800 gledalaca kao uvod u središnji festival u Opatiji, koji je uslijedio nakon, održao *veliki narodni festival* na kojem su sudjelovale amaterske družine iz Brseča, Dobreća, Ičića, Lovrana, Mošćenica, Mošćeničke Drage, Opatije, Poljana, Tuliševice i Voloskog, a prihod je išao za obnovu zemlje⁴¹. Novine su lovranskom Domu kulture zamjerile tehničke i organizacijske propuste, dok je lovranski harmonikaški zbor opet bio istaknut. Na prosvjetnom zboru kotara Opatija 30. lipnja, u izvješću o kulturno-prosvjetnom radu, izneseni su podaci da pjevački zbor lovranskog Doma kulture broji neredovitih trideset članova, koji se zbog posla ili drugih razloga osipaju, zbor harmonikaša od dvanaest članova, koji uspješno nastupa, te da će se obnoviti limena glazba, koja će imati dvadeset članova⁴². Povala se je i akcija prikupljanja sredstava za popravak glazbenih instrumenata za gradsku glazbu.

Kad je u jesen iste godine, 22. rujna, svečano bilo otvoreno Oblasno radničko odmaralište, namijenjeno odmoru riječkih radnika, u kazalištu je održana večernja priredba koju je izvela kulturno-umjetnička sekcija II. rajona iz Rijeke⁴³.

Na Kotarskoj konferenciji STAU-a u Opatiji u listopadu 1946. istaknuti su naponi rukovodstva lovranskog Doma kulture da se skromnim sredstvima obnovi njegova lijepa zgrada, a bilo je riječi i o pripremama za formiranje dviju glazbi, u Opatiji i Lovranu⁴⁴. I doista, iako je popravak zdanja nekadašnje kavane „Adria“ („Jadran“)⁴⁵ očito bio prevelika investicija za jedva održivu financijsku situaciju u Lovranu, 21. prosinca, na Staljinov rođendan, svečano je otvoren obnovljen Dom kulture⁴⁶. Predsjednik Doma kulture Ramiro Stanger zahvalio je GNO-u, koji je ustupio zgradu za kulturnu namjenu,

⁴¹ „Veliki narodni festival u Lovranu”, *Glas Istre*, 23. lipnja 1946., str. 2; „U nedjelju će se održati veliki festival u Opatiji”, *Glas Istre*, 29. lipnja 1946., str. 3.

⁴² „Bilansa kulturno-prosvjetnog rada u kotaru Opatija”, *Glas Istre*, 3. srpnja 1946., str. 3.

⁴³ „U Lovranu otvoreno je Oblasno radničko odmaralište”, *Glas Istre*, 25. rujna 1946., str. 2.

⁴⁴ „Kulturno-prosvjetno stanje u kotaru Opatija”, *Glas Istre*, 1. studenog 1946., str. 2. U međuvremenu se i opatijska glazba bila raspala zbog „tehničkih razloga i radi površnosti nekih aktivista STAU”.

⁴⁵ Lozzi Barković, Julija – Barković, Boris, „Lovranski *mandrač* na prijelomu 19. i 20. stoljeća”, *Zbornik Lovranščine*, knj. 2, 2012., str. 125–127.

⁴⁶ (J. P.) „21. ov. mj. otvorenje doma kulture u Lovranu”, *Glas Istre*, 19. prosinca 1946.; (I. R.) „Svečano otvorenje doma kulture u Lovranu”, *Glas Istre*, 29. prosinca 1946., str. 3.

Oblasnom NO-u za Istru⁴⁷ i lovranskim iseljenicima u Americi koji su sufinancirali radove, kao i mještanima, pogotovo članicama AFŽ-a koje su uložile vlastiti rad. U ime Talijana Lovrana govorio je profesor Edoardo Zuani te pozvao Hrvate i Talijane na iskrenu suradnju, a upravitelj Učiteljske škole u Opatiji Ladislav Dorčić istaknuo ulogu kulturno-prosvjetnog rada, uzajamnost slavenskih naroda i uspješno rješenje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. U priredbi su sudjelovale sve sekcije, mješoviti pjevački zbor, pionirski zbor, harmonikaški zbor i kazališna družina. Kritičar u novinama pohvalio je reprezentativni pionirski zbor kojim je dirigirao učitelj Janko Petaros, dok je mješoviti zbor ocijenio manje uspješnim. Prikazan je kazališni komad *Pionir* Ive Čaće, a harmonikaši, većinom Talijani, izveli su *Slavenske melodije*. Redatelj kazališne skupine i član uprave Higin Peršić obradio je narodnu priču *San pastira* kao baletnu točku s pjevanjem, koju su uspješno izvela djeca iz lovranskog Istarskog dječjeg doma, ali kritičar je ipak dosta oštro zamjerio zbog nekih plesnih figura koje nisu slavenske, već njemačko-tirolske provenijencije.

Troškovi uređenja doma u dijelu koji je trebala podmiriti gradska uprava pretvorili su se u dug aktualan još mjesecima, a rješenje je traženo u dodatnim priredbama samo za tu svrhu⁴⁸. Početkom 1947. godine ponovo je okupljena limena glazba, ali problem je bio što nije imala kapelnika⁴⁹. U Domu kulture izvodili su se kroz cijelu godinu još uvijek povremeno električni radovi⁵⁰. Kazalište „Puccini“ preuzelo je funkciju kina, kojemu je Poduzeće za distribuciju filmova – Zagreb u studenom 1947. skoro obustavilo distribuciju filmova zbog neplaćanja duga nastala za prikazivanje četrnaest filmova tijekom rujna i listopada⁵¹.

---

⁴⁷ Prosvjetni odjel Oblasnog NO-a u kolovozu 1946. odobrio je 120.000 lira uz uvjet da on upravlja novcem i poslovima, i to tek nakon što iz GNO-a Lovran dostave ovjereni prijepis ugovora o ustupanju zgrade za Dom kulture i nakon prikupljanja ponuda od izvođača radova da bi u sporazumu s Tehničkim odjelom Oblasnog NO-a radove mogao i odobriti (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-321, *Gradski narodni odbor Lovran*, Opći spisi, br. 816/46).

⁴⁸ Na zboru birača 16. veljače 1947. tema je bila ukupna situacija u gradu, ali i Dom kulture (vidi bilj. 18).

⁴⁹ Na i. mj.

⁵⁰ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-321, *Gradski narodni odbor Lovran*, Opći spisi, br. 486/47, 1079/47. Poduzeću „Elektra“ Opatija iz Lovrana zamjera se što njihov dom kulture još uvijek u dopisima naslovljava „bivša zgrada *Dopolavora*“, pa ga upućuju na to da je ispravan naziv Dom kulture „Jadran“.

⁵¹ Isto, br. 1036/47. Popis filmova uključuje naslove i dane njihova prikazivanja.

Ipak, turistička sezona 1947. godine bila je već bolja, bilježi se sve više gostiju. Hotel „Excelsior“ pod novim je imenom „Beograd“ počeo primati goste, grad se počeo odmicati od teških poslijeratnih početaka⁵². Lovran se skromno, s nešto starih prospekata, ali počašćen i u nadi za obnavljanjem tradicionalnih turističkih veza s Grazom i Štajerskom, krajem 1947. pripremao za sudjelovanje na turističkoj izložbi u Grazu⁵³. Mjesto od 1948. godine ulaskom u sastav GNO-a Opatija gubi upravnu osobnost do 1952., ali se njegov razvoj intenzivira. Službeni optimizam i najava novog početka nakon integracije s Hrvatskom i Jugoslavijom bili su utemeljeni u intenzivnije pokrenutim radovima obnove lovranske luke i obale, šetališta od Voloskog do Lovrana, kupališta⁵⁴, prijama sve većih skupina turista, radnika iz cijele zemlje⁵⁵, općenito dinamiziranju infrastrukture i ukupnog života⁵⁶. Posebno zanimanje Lovranaca u studenom 1948. godine izazvao je boravak filmske ekipe odnosno studenata Visoke filmske škole iz Beograda, koji su sa svojim profesorom i režiserom filma Vjekoslavom Afrićem u Lovranu i okolici snimali ratnu dramu *Barba Žvane* po motivima djela Drage Gervaisa *Volovi dolaze*, a Gervais je i sam bio koscenarist filma⁵⁷.

⁵² Isto, br. 244/47. Iz Lovrana krajem svibnja interveniraju za poboljšanje telefonskih veza s Opatijom zbog potreba turizma.

⁵³ Isto, br. 1154/47. Da će još neko vrijeme u potpunosti nedostajati turističkog promotivnog materijala, gotovo bizarno svjedoči jedna razglednica iz listopada 1948. godine sačuvana u Državnom arhivu u Rijeci (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-279, *Zbirka razglednica*, sign. PR-390). Jedna lovranska gošća javlja se u Beograd s godišnjeg odmora razglednicom s motivom lovranske luke i Fašističkog doma (*Casa del fascio*) tiskanom 1942. godine. Naziv građevine na razglednici, doduše, pokušalo se neuspješno izgrebati da bi ostalo samo ime Lovrana. Sama bivša *Casa del fascio* stajala je nakon rata još neko vrijeme oštećena u porušenoj luci, njeni ostaci korišteni su kao građevinski materijal za obnovu popaljenih kuća (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-321, *Gradski narodni odbor Lovran*, Opći spisi, b. b., Poziv na udarničku akciju rušenja zidova bivše *Casa del fascio* radi potrebe opeka za popaljene kuće, 18. lipnja 1947.).

⁵⁴ „Tražimo radnu snagu za obnovu obale u Lovranu” (oglas), *Riječki list*, 3. rujna 1948., str. 4; „Vijesti iz Opatije (Turistička komisija Narodnog fronta...)”, *Riječki list*, 10. lipnja 1949., str. 2; „Vijesti iz Opatije (Radna brigada frontovaca Opatije...)”, *Riječki list*, 15. lipnja 1949., str. 2.

⁵⁵ „Do konca mjeseca oktobra provest će 5.500 trudenika svoj godišnji odmor u odmaralištima Istre” (ilustrirano fotografijom s potpisom „Grupa radnika pred odmaralištem ‚Udarnik’ u Lovranu”, *Riječki list*, 21. svibnja 1948., str. 1; „Vijesti iz Opatije (Glavna turistička sezona u Opatiji...)”, *Riječki list*, 17. lipnja 1949., str. 2.

⁵⁶ „Vijesti iz Opatije (Opatija je dobila brodsku redovitu vezu s Lovranom...)”, *Riječki list*, 21. kolovoza 1949., str. 2. Luka u Lovranu konačno je tri godine od svršetka rata osposobljena za pristajanje brodova.

⁵⁷ „Budući filmski režiseri i glumci u Lovranu”, *Riječki list*, 4. studenog 1948., str. 2. Članak opisuje šaroliku atmosferu, učesnike, susretljivost lokalnog stanovništva, ali i apelira da roditelji pripaze na djecu koja ometaju *kod filmovanja*. Film je postigao velik

Zbog uloge koju je sustav namijenio prosvjetnim djelatnicima u razvijanju kuturno-prosvjetnog rada i zbog činjenice da su oni bili i stručno kvalificirani za takvo djelovanje, središte kulturnog života u Lovranu bila je škola⁵⁸. Da bi se izašlo u susret polaznicima nižih razreda gimnazije, tijekom 1946. godine uz hrvatsku osnovnu školu otvoren je i prvi razred gimnazije⁵⁹ da bi 1947. škola bila pretvorena u sedmogodišnju, tada jednu od četiri u Istri⁶⁰. Njezin nastavnički zbor od četiri učitelja i dva profesora bio je uključen u sve aktivnosti i sekcije unutar Doma kulture. Narodnu knjižnicu i čitaonicu vodila je učiteljica Pavica Terhaj, na čelu Narodnog sveučilišta bio je učitelj Ladislav Valdec s ostalim nastavnicima kao predavačima. Od same 1945. najaktivnije uključen učitelj i tadašnji upravitelj škole Janko Petaros⁶¹ vodio je hrvatsko-talijanski pjevački zbor, ranije i vrlo uspješan pionirski zbor, koji je postao najkvalitetniji ansambl u Lovranu. Pionirski zbor preuzela je profesorica Višnja Manasteriotti⁶². U okviru Doma kulture organizirani su bili i tečajevi glazbene teorije i glasovira. Iako se smatralo da postoji velika potreba za kazališnim djelovanjem, dramska sekcija početkom 1948. godine nije bilježila veću aktivnost.

Konačno, opisano djelovanje i aktivizam nastavnika i lokalnih entuzijasta u okviru Doma kulture u studenom 1948. godine institucionalizira se na nov način osnivanjem Kulturno-umjetničkog društva „Lovor“. Osnivačka skupština održana je 12. studenog 1948. godine, za predsjednika je izabran Ivan Marušić, za tajnika Radames Martinčić, za tehničkog tajnika Bogdan Sirotnjak, a među

---

uspjeh u tadašnjim okvirima, o njemu se može pronaći dosta podataka, ali nigdje se ne spominju lokacije, pa tako ni Lovran kao mjesto snimanja.

⁵⁸ (N.) „Novi život u Lovranu“, *Riječki list*, 7. siječnja 1948., str. 3.

⁵⁹ Vidi bilj. 18.

⁶⁰ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-319, *Kotarski narodni odbor Opatija*, Opći spisi, br. 8813/47.

⁶¹ Prema već spominjanim izvješćima o narodnom prosvjećivanju iz 1946. godine, uz nje su u lovranskoj školi u to vrijeme podučavali još Margareta Stašić, Zorica Berč i Antonija Andrašec.

⁶² Višnja Manasteriotti (Kutjevo, 1917. – Zagreb, 1983.), profesorica književnosti, akademska glazbenica, glazbena pedagoginja. Dobrovoljno dolazi na dužnost u Istru 1946. godine, prvo u Rovinj, a od 1947. do 1949. radi u lovranskoj osnovnoj školi. Zajedno sa Zlatkom Špoljarom i Josipom Kaplanom od 1949. godine u skupini je nastavnika koji aktivno sudjeluju u obnovi prosvjetnog i kulturnog života u Puli. Njezina ostavština pohranjena je u Državnom arhivu u Zagrebu (Molnar, Branka, „Višnja Manasteriotti“, natuknica u: *Nacionalni arhivski informacijski sustav*, http://arhinetmaster.arhiv.hr/_Generated/Pages/Stvaratelj.BasicDetails.aspx?ItemId=6539, preuzeto 27. veljače 2018.; *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. I, II, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984., str. 562–563).

osnivačima bili su još Bruno Abram, Enco Tripar, Ivanka Poščić, Stjepan Kuraja, Vida Štefan, Maurel Lucijan, Higin (Gino) Peršić, Janko Petaros, Zora Zec, Zora Kršanac, Ramiro Štanger te braća Mihovilić i Modun⁶³. Neke sekcije formirane su odmah po osnivanju, a neke su počele djelovati nešto kasnije. Mješoviti pjevački zbor vodio je Janko Petaros, dramsku sekciju Herta Gabler, harmonikaški zbor Stanko Mihovilić i Učo (Nando?, op. a.) Gašparinić. U sastavu „Lovor“ pri osnivanju formirane su još folklorna i recitatorska sekcija, a u njegov sastav bili su uključeni limena glazba, knjižnica i čitaonica te kino. Glazbu do 1952. godine vodi kapelnik Cvetko Matetić (Cvjetko Miletić, op. a.)⁶⁴. Dom kulture opet je bio preuređivan da bi dobio sve potrebne uređaje i prostorije za rad sekcija⁶⁵.

Čini se da djelovanje KUD-a nije odmah zaživjelo u punom opsegu⁶⁶. Iako je lovranska organizacija Narodne fronte, odnosno VII. blok organizacije Narodne fronte Opatija, a u čijem je sastavu djelovao i „Lovor“, bila krajem 1949. godine proglašena najboljom u gradskoj organizaciji, a *frontovci* istaknuti i u broju kružoka, predavanja i čitalačkih grupa, na kulturnom području nije bilo dovoljno rada⁶⁷. Veća aktivnost očekivala se od mješovitog pjevačkog zbora, koji je trebalo ojačati, kao i od dramske grupe, koju je tek trebalo pokrenuti. Uspješno je radila likovna sekcija s likovnim tečajem i tečajem modeliranja, a za tu vrstu umjetnosti u mladih ljudi osjećao se velik interes. U okviru opatijske gradske smotre KUD-ova od 20. do 23. travnja 1950. godine likovna sekcija imala je izložbu u vili „Ježica“ u Opatiji⁶⁸, a na toj su smotri uspješno nastupali i mješoviti pjevački i harmonikaški zbor te folklorna sekcija⁶⁹. Na smotri je također sudjelovao Talijanski klub kulture s dramskom grupom iz

⁶³ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, Lovran, 1998., str. 4 i 5.

⁶⁴ Sijan, Vladimir, nav. dj., str. 5.

⁶⁵ „Vijesti iz Opatije (U Lovranu će uskoro biti na novo...)”, *Riječki list*, 25. svibnja 1949., str. 2.

⁶⁶ Iako *Riječki list* 1949. godine intenzivno prati rad KUD-ova i njihove organizacije, o Lovranu nema vijesti. Drago Gervais u kritičkom pogledu na rad opatijskog Gradskog saveza kulturno-prosvjetnih društava zapaža da bi se Savez trebao pozabaviti društvima koja su po osnivanju ostala neaktivna kao ono u Lovranu. (D. G.) „Osvrt na Smotru kulturno-prosvjetnih društava Opatije i Festival KUD „Zora””, *Riječki list*, 7. kolovoza 1949., str. 3.

⁶⁷ „Lovran je najbolji frontovski blok grada Opatije”, *Riječki list*, 3. siječnja 1950., str. 3.

⁶⁸ „Izložba likovne sekcije KUD „Lovor” iz Lovrana”, *Riječki list*, 20. travnja 1950., str. 3. Na izložbi su sudjelovala 23 izlagača s 210 crteža, akvarela i ulja. U tri dana izložbu je posjetilo 900 gledalaca.

⁶⁹ „Smotra kulturno-umjetničkih društava Opatije”, na i. mj.; „Počela smotra u Opatiji”, *Riječki list*, 23. travnja 1950., str. 3. Zabilježeno je da je pjevački zbor morao ponoviti *Stelutis alpinis* Zardinija, a da je izvedbom Mokranjčeve *II. rukoveti* dokazao da može

Lovrana⁷⁰. Pjevački⁷¹ i harmonikaški⁷² zbor sudjelovali su i na Oblasnom festivalu KUD-ova u svibnju 1950. godine. Harmonikaški zbor pohvaljen je za nastup na prvom Oblasnom festivalu omladinskih grupa od 1. do 4. lipnja iste godine⁷³. Snažnija aktivnost „nakon dužeg mrtvila“ razvila se tijekom 1951. godine, kada je radilo sedam sekcija, među kojima su se najviše isticali mješoviti pjevački zbor i limena glazba⁷⁴. Tijekom 1951. godine zbor je imao jedanaest nastupa; posebno je bio uspješan na gradskoj smotri KUD-ova u Opatiji 17. lipnja 1951. godine, kada je osvojio prvu nagradu, a njegov dugogodišnji zborovođa Petaros bio pohvaljen od strane opatijskog Saveza kuturno-prosvjetnih društava⁷⁵. U programu smotre nastupila je po prvi put s početničkim (ne)uspjehom limena glazba pod ravnanjem Cvjetka Miletića sastavljena od vrlo mladih članova, zatim uspješno zbor Osmogodišnje škole kao podmladak „Lovora“, dramska sekcija s aktovkom *Duga nad ulicom Buonarroti* I. Žica-Klačića te likovna i keramička sekcija s izložbom radova⁷⁶. Ipak, nakon 1951. mješoviti pjevački zbor gotovo prestaje s radom, „Lovor“ dijeli krizu djelovanja u koju su zapali KUD-ovi općenito, generacijski se u tom trenutku ne uspijeva obnoviti. Još dvije godine zbor povremeno nastupa na državne blagdane, potom se potpuno gasi, a ulogu zbora preuzima duet ili trio solistica (Julka Zović, Zlata Palmić i Anka Stanić), koje su uglavnom izvodile dalmatinske napjeve⁷⁷. Dramska sekcija također nastupa na gradskoj smotri u lipnju

---

svladati i zahtjevnije forme. Harmonikaški zbor zaradio je velik pljesak za *Vjenčić narodnih pjesama*.

⁷⁰ Izvela je bajku u tri čina *I capricci di Doretta L. Orsinija*.

⁷¹ „Treći dan Oblasnog festivala u Rijeci“, *Riječki list*, 6. svibnja 1950., str. 3. U prikazu je zbor, koji je nastupio s istim programom kao i na gradskoj smotri, ocijenjen ugodnim iznenađenjem uz malu preporuku da „[...] veću pažnju posveti vokalizaciji i pojača basovnu dionicu.“

⁷² „Šest pjevačkih zborova na završnoj priredbi u Rijeci“, *Riječki list*, 7. svibnja 1950., str. 3. Harmonikaški zbor izveo je šest popularnih, a ne narodnih pjesama, kako je stajalo u programu, piše u kritici. Također, nepotpisani kritičar preporučuje nastojati da dođu do izražaja i druge dionice u zboru, a ne samo prva.

⁷³ „Nagrađena najbolja omladinska društva Riječke oblasti“, *Riječki list*, 6. kolovoza 1950., str. 3.

⁷⁴ „KUD ‚Lovran‘ priprema program za smotru“, *Riječki list*, 3. travnja 1951., str. 2. Ime KUD-a pogrešno je navedeno. (I. R.), „III. gradska smotra u Opatiji“, *Riječki list*, 16. lipnja 1951., str. 2. Članak najavljuje kao zanimljivost usporedbu dva jednako jaka i dobro uvježbana zbora, onog osmoljetke u Opatiji i podmlatka „Lovora“.

⁷⁵ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 10.

⁷⁶ Bubanj, S., „III. smotra kulturno-umjetničkih društava i grupa u Opatiji“, *Riječki list*, 26. lipnja 1951., str. 2. Članak donosi detaljan program i kritiku zbornih nastupa. U dramskim ulogama istaknuti su Bogdan Sirotnjak, Marija Barba i Lovorka Kolarić.

⁷⁷ Vidi bilj. 75.

1951. godine i osvaja 3. nagradu. Od tada do 1955. godine bila je među najaktivnijima u KUD-u „Lovor“⁷⁸. Prigodom jesenske smotre kulturno-prosvjetnih društava Kotara Rijeka 1953. godine isticano je da „Lovor“ nije dovoljno aktivan⁷⁹. Tamburaški zbor djelovao je tijekom 1953. i 1954., a vodio ga je Janko Petaros⁸⁰. U okviru društva bili su 1955. godine aktivni omladinski i pionirski tamburaški i pjevački zbor, koje su vodili tad već umirovljen učitelj Petaros i nastavnica pjevanja u lovranskoj školi Mira Piškulić⁸¹.

KUD „Lovor“ u prvoj polovici 1950-ih postao je središtem kulturnog i zabavnog života, konačno se dogodio očekivani snažniji zamah amaterizma u gradu. Na priredbama i proslavama „Lovor“ i KUD-ovi iz drugih mjesta razmjenjuju gostovanja⁸², također se surađuje s folklornim i glazbenim sekcijama vojnih postrojbi lociranih u Lovranu⁸³. Folklorna skupina pripadnika Jugoslavenske ratne mornarice (JRM) često je i samostalno javno nastupala u raznim priredbama, proslavama, svečanostima, a ljeti i za djecu na odmoru u dječjim kolonijama⁸⁴. Priredbe lokalnih KUD-ova, profesionalnih umjetnika i vojnih umjetničkih skupina održavane su za bolesnike Vojne bolnice u Lovranu⁸⁵ i štíćenike pojedinih socijalnih ustanova. U Lovranu je u travnju 1953. održana prva priredba višednev-

⁷⁸ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 29. U razdoblju 1952.–1954. sekcija je imala 14 članova, izvodili su komedije *Charijeva tetka* B. Thomasa, pod vodstvom Herte Gabler i *Čudnovata bolest* J. Sterije Popovića, pod vodstvom Ljubice Pjevar i Josipe Gagulić te komade *Dugme*, *Mati* i *Medeni mjesec*, a sa svakom predstavom nastupali su tri do pet puta.

⁷⁹ (A. R.) „Jesenska smotra kulturno-prosvjetnih društava Kotara Rijeke“, *Riječki list*, 20. studenog 1953., str. 3.

⁸⁰ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 6.

⁸¹ Janković, B., „Priredba lovranskih omladinaca i pionira“, *Novi list*, 24. lipnja 1955.

⁸² „Priredba društva iz Lovrana u Poljanama“, *Riječki list*, 6. travnja 1951., str. 2. KUD nastupa po raznim selima Riječkog kotara. Članak kao najagilnije članove ističe Sirotinjaka, Maurela i Petarosa.

⁸³ Vidi bilj. 81. Krajem lipnja 1955. omladinski i pionirski pjevački i tamburaški zborovi KUD-a „Lovor“ priredili su dobro organiziranu i vrlo posjećenu priredbu u dvorani kavane „Jadrán“. U programu su bile dalmatinske narodne pjesme i narodna kola iz Slavonije, Srbije i Makedonije, a nastupilo je i sedam članova folklorne skupine, pripadnika Jugoslavenske ratne mornarice. Član KUD-a „Lovor“ i apsolvant Glazbene akademije Jovan Đuričić uz klavirsku pratnju Elde Palmić otpjevao je dvije arije iz opere *Nikola Šubić Zrinski*. „Proslava u Poljanama“, *Novi list*, 21. srpnja 1955., str. 2.

⁸⁴ (B. J.) „Folklorna grupa garnizona JRM na priredbi za slovensku djecu“, *Novi list*, 18. kolovoza 1955., str. 2. Skupinu je vodio i uvježbavao mornar Aleksandar Tijanić, koji je i sam imao iskustvo rada u kulturnim društvima u građanstvu.

⁸⁵ „RKUD ‚Zora‘ (Opatija) održalo priredbu u vojnoj bolnici u Lovranu“, *Riječki list*, 16. ožujka 1950., str. 3. Sudjelovao je tamburaški zbor Društva i članovi opere riječkog kazališta Nevenka Tomašić, Branko Medanić i Jurica Kiršner.

ne III. kulturno-umjetničke smotre omladine Kotara Rijeka⁸⁶. Iste godine u lipnju dramska sekcija KUD-a *Crvena zvijezda* iz Kastva gostovala je u Lovranu s glazbenim igrokazom *Neželjeni zet* Zlate Kolarić-Kišur, za koji je glazbu napisao Zlatko Špoljar⁸⁷.

Limena glazba izdvojila se 1952. godine iz sastava KUD-a, a od tada ju vodi dirigent Franjo Korošec⁸⁸. Nastavlja djelovati samostalno, ali i dalje u čestim prigodama suradnje s amaterima iz „Lovora“.

U ljetnim mjesecima zabavna i kulturna ponuda bila je prilagođena potrebama turizma. Od 1949. godine dio kulturne ponude Opatije *prelijevao se* i u Lovran⁸⁹. Te ljetne sezone stalni opatijski orkestar Povjereništva za turizam pod ravnanjem Mate Skoblara dvaput tjedno nastupao je u dvorani ili na terasi lovranskog Doma kulture, a povremeno i uz sudjelovanje zagrebačkih istaknutih glazbenika, violista Dragutina Aranyija i violinista Milana Grafa. Tijekom sezone 1952. godine i u Lovranu je izvođena vrlo uspješna predstava *Svet Branislava Nušića* u produkciji kazališnih amatera KUD-a „Zora“⁹⁰. Ipak, turistima je u Lovranu nedostajalo zabave i zanimljivije turističke ponude, noćnih barova, restorana s lokalnom kuhinjom, više turističkih informacija, što su sve mogli dobiti tek u Opatiji⁹¹.

Turističko društvo u Lovranu, osnovano 1952. godine⁹², preuzelo je pod svoju upravu iz KUD-a kino i knjižnicu s čitaonicom. Ono je u svojoj nadležnosti imalo i organizaciju kulturne i zabavne ponude tijekom turističke sezone kao i upravljanje prostorima za kulturne događaje. Zgrada Doma kulture ponovo je dobila namjenu ugostiteljskog objekta i postala Kavana „Jadran“ te su se u njoj kroz godine održavale razne priredbe i gostovanja⁹³, a osim za filmske

⁸⁶ (R. N.) „Priredbom u Lovranu počela je III. kulturno-umjetnička smotra omladine Kotara Rijeka”, *Riječki list*, 23. travnja 1953., str. 3.

⁸⁷ „Gostovanje amatera iz Kastva u Lovranu”, *Riječki list*, 11. lipnja 1953., str. 3.

⁸⁸ Sijan, V., nav. dj., str. 5 i 6.

⁸⁹ „Vijesti iz Opatije (Stalan orkestar...)”, *Riječki list*, 7. lipnja 1949., str. 2; „Umjetnički koncerti u Lovranu”, *Riječki list*, 10. kolovoza 1949., str. 2.

⁹⁰ „Amatersko kazalište Opatije uoči nove sezone”, *Riječki list*, 27. rujna 1952., str. 3.

⁹¹ „Novi objekti u Lovranu”, *Riječki list*, 20. veljače 1952., str. 2. (O otvaranju noćnog bara u hotelu „Belveder“, riblje gostionice u stilu, kako članak navodi, bivših *trattoria* u restoranu „Lovor“ i recepcije odnosno Turističkog ureda.)

⁹² Janković, B., „Nezainteresirani oni koji imaju najviše koristi od turizma”, *Novi list*, 17. ožujka 1955., str. 2. (O godišnjoj skupštini Turističkog društva.)

⁹³ (B. J.) „Kulturno-umjetničke priredbe Lovranu”, *Novi list*, 18. kolovoza 1955., str. 2. Radi se o nastupu KUD-ova, folklornih grupa i pojedinaca. Na terasi „Jadrana“ uspješno je nastupio folklor KUD-a „Ratko Jović“ iz Niša, a prava atrakcija bio je nastup „Kumpanije“ iz Blata na Korčuli. Članak ističe da su ove priredbe oduševile publiku, posebno strane goste. Jedino se moglo prigovoriti previsokoj cijeni ulaznica od 200 dinara.

projekcije, dvorana kina „Sloboda“ (bivši „Puccini“) ponovo se koristila i za uvježbavanje i održavanje raznih priredbi, uz najamninu. Time se pred lovranskim amaterima i limenom glazbom, a i drugim sudionicima kulturnih i društvenih događanja, ponovo otvorio problem prostora za djelovanje.

Turistički uspješne 1953. godine⁹⁴ u Lovranu je prvi put poslije rata u suradnji Turističkog društva i riječkog kazališta pokrenut ambiciozniji kulturni projekt. I Lovran je dobio svoj ljetni kulturno-umjetnički festival, koji je od 29. lipnja do 3. srpnja održan na trgu u Starom gradu⁹⁵. Pozornica na „slikovitom srednjovjekovnom Starom trgu“, kako su pisale novine, bila je otkriće. Festival je bio stručno pripremljen, prethodno su ispitane akustične mogućnosti trga, koje su se pokazale vrlo povoljnim, kao i prikladnost okolnih zgrada i balkona za smještaj reflektora. U programu *Primorsko-istarskog festivala* sudjelovali su folklor KUD-a „Vinko Jeđut“ iz Zagreba, Narodno kazalište iz Rijeke s predstavom *Dundo Maroje*, solisti riječkog kazališta, Slovenska filharmonija i folklor KUD-a „Zora“ iz Opatije. Program je vođen na hrvatskom i njemačkom jeziku. Sljedećih godina u tisku nije više praćeno održavanje festivala, što bi bilo uobičajeno, pa se može zaključiti da manifestacija nije opstala.

Rastući turizam bio je gospodarski prioritet Lovrana kao i cijelog kraja, pa su svi društveni i privatni resursi stavljeni u njegovu funkciju⁹⁶. Gostima je, između ostalog, trebalo osigurati kulturnu razonodu i zabavu, zadržati ih na jednom mjestu organiziranjem festivala, folklornih priredbi, stalnih koncerata i „sitnih zabava“. Očekivanja su se do 1955. godine doista i opravdala. Lovran je zabilježio za to vrijeme nagao i rekordan odaziv inozemnih gostiju te konačno dosegao turističke rezultate iz slavne 1913., najuspješnije godine

⁹⁴ Iste godine nastojalo se jako reafirmirati potencijal i tradiciju Opatije i Lovrana kao klimatskih lječilišta.

⁹⁵ „Veliki festival u Lovranu“, *Riječki list*, 27. lipnja 1953., str. 2. (Isti broj zabilježio je kao turističku novost otvaranje noćnog restorana u stilu ribarske kolibe.); (im) „Pozornica na Starom trgu“ (s ilustracijom M. Tomac: Stari trg u Lovranu), *Riječki list*, 30. lipnja 1953., str. 3; (R. N.), „Prvi lovranski festival“, *Riječki list*, 2. srpnja 1953., str. 3; (im), „Koncert Slovenske filharmonije“, *Riječki list*, 4. srpnja 1953., str. 3; (im), „Veliki uspjeh opatijske ‚Zore‘ na svršetku Lovranskog festivala“, *Riječki list*, 5. srpnja 1953., str. 1; Karabaić, Nedjeljko, „Dva koncerta Ljubljanske filharmonije“, *Riječki list*, 5. srpnja, str. 3 i 6. Novine su kritički zabilježile i neprikladno ponašanje dijela domaće lovranske publike, „cmizdrenje male djece i izraze slabog odgoja“, buku motornih vozila.

⁹⁶ (Č. V.) „Potrebe turizma Opatije, Lovrana i Mošćeničke Drage“, *Novi list*, 8. veljače 1955., str. 1 i 2.

u dotadašnjoj povijesti turizma na Rivijeri i u Lovranu⁹⁷. Gradske vlasti zadovoljno su gledale na rezultate razdoblja samostalne općinske uprave od 1952. do 1955., ali su se i s optimizmom, bar na deklarativnoj razini, odrekle upravne autonomnosti mjesta i ušle u sastav odbornika nove velike opatijske komune⁹⁸. Deseta obljetnica oslobođenja grada proslavljena je brojnim priredbama⁹⁹. Između ostalog, u Lovranu je 24. travnja 1955. održan drugi dio omladinske smotre u organizaciji Narodne omladine Opatija, a koja je trebala pokazati rezultate rada s najmlađima i mladima u okviru KUD-ova, što je tada bio službeni način prevladavanja krize i pomlađivanja rada u društvima.

Po svemu se Lovran te, 1955. doista u gospodarskom i socijalnom smislu odmakao od teške 1945. i sljedećih nekoliko godina. Razvoj i napredak bio je vidljiv, mjerljiv. Prvi decenij poraća donio je političke, društvene i demografske promjene. Mijenjalo se i stanovništvo. Na koji su način te promjene intimno doživljavali i osjećali Lovranci, kako su se u njih uključivali, kakav su trag ostavile u njihovu osobnom i obiteljskom iskustvu, kako onih ljudi koji su Lovran u tom vremenu iz različitih razloga napustili, onih koji su u njemu nastavili živjeti, tako i njegovih novopridošlih stanovnika, uglavnom ostaje izvan dosega prikupljanja podataka u arhivskim i novinskim zapisima, a moglo bi biti zanimljivom temom nekog drugačijeg istraživanja.

Zlatko Špoljar

Kraj rata i 1945. godina bili su prijelomnica i u osobnim životima, na ovaj i onaj način. Dočekani mir rijetkima nije mijenjao život. Zlatko Špoljar, istaknuti hrvatski učitelj, pedagog, glazbeni pedagog, skladatelj, melograf, pisac, urednik, prevoditelj i izdavač, rođen 1892. godine u Miholjcu kraj Križevaca, u tom je trenutku već više od pola svog životnog te dominantni, najproduktivniji, dio svog profesionalnog vijeka ostavio iza sebe, u sjevernoj Hrvatskoj,

---

⁹⁷ „Prvi ovogodišnji inozemni turisti u Lovranu”, *Novi list*, 1. travnja 1955., str. 2; Janković, B., „Rekordan posjet gostiju u Lovranu”, *Novi list*, 27. srpnja 1955., str. 2. Opatija je taj rezultat zabilježila već 1947. godine. Rezultat je ocijenjen još značajnijim s obzirom na činjenicu da su lovranski smještajni kapaciteti 1913. godine bili znatno veći nego 1955. godine.

⁹⁸ (B. J.) „Lovran napreduje”, *Novi list*, 5. kolovoza 1955., str. 2.

⁹⁹ Središnja proslava održana je u Poljanama 24. srpnja 1955. („Svečanost u Poljanama, *Novi list*, 27. srpnja 1955., str. 2); (Č. V.) „U Matuljima i Lovranu održan drugi dio omladinske smotre”, *Novi list*, 26. travnja 1955., str. 2.

službom u raznim školama Podravine i Zagreba, kao i plodnim i svestranim stvaranjem i javnim djelovanjem u tim sredinama, s nacionalnim odjekom i utjecajem¹⁰⁰.

Nakon završene Kraljevske muške učiteljske škole u Zagrebu 1915. godine, učiteljski sin počinje raditi u nižim pučkim školama u Podravini (Ludbreg, Slokovec i Sv. Gjurjg), a još i prije učiteljske škole od 1912. do 1914. radi kao učiteljski pripravnik u Jabučeti (Bjelovar), Kladarama (Đurđevac) i Vrbovačkoj poljani (Križevci). Kako se je pokazao izvrsnim praktičarem u nastavi, dobio je priliku za nastavak školovanja, pa je 1927. godine diplomirao na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu. Podučen glazbi već u obitelji¹⁰¹, glazbeno obrazovanje stječe u Učiteljskoj školi kod pedagoga i skladatelja Vilka Novaka, koje usavršava na studiju kompozicije kod profesora Blagoja Berse na Kraljevskoj muzičkoj akademiji u Zagrebu od 1927. do 1932. godine. Nakon dolaska u Zagreb radi kao nastavnik u tamošnjim osnovnim, građanskim školama i učiteljskoj školi do kraja 1939., kada je prešao u Odjel za prosvjetu Banske vlasti u Banovini Hrvatskoj kao voditelj Odsjeka za seljačku prosvjetu. To mjesto napušta krajem svibnja 1941., kada se vraća na nastavničku dužnost u Prvu državnu mušku građansku školu u Zagrebu, u kojoj je dočekao kraj rata.

Još od kraja Prvog svjetskog rata Špoljar javno djeluje. Posebno je značajan njegov doprinos razvoju pedagoške teorije i prakse u

¹⁰⁰ Detaljnije o biografiji, bibliografiji i opusu Zlatka Špoljara u: Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)”, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, br. 53–54, 2013., str. 219–292; Manojlović, Zorica, *Dodatak inventaru arhivskog fonda Zlatko Špoljar: opis serije Fotografije (1919?-1970-ih)*, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, 2015.; Levak, Ivana, *Zlatko Špoljar – hrvatski glazbenik i pedagog. Skladatelj za djecu* (diplomski rad, mentorica dr. sc. Mirna Marić), Visoka učiteljska škola u Rijeci, Rijeka, 2004.; Njirić, Nikša, „Zlatko Špoljar: hrvatski glazbenik i pedagog”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 255–263; Puževski, Valentin, „Ljudski pristup djetetu – temeljna odrednica metodike Zlatka Špoljara”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 245–249; Zalar, Ivo, „Udio Zlatka Špoljara u hrvatskoj dječjoj književnosti”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 251–253; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 8, Srbija–Ž, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1971., str. 262; *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 10, Sl–To, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2008., str. 527; *Hrvatski leksikon*, sv. II, L–Ž, Naklada Leksikon, Zagreb, 1997., str. 534; *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. II, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984., str. 493; *Muzička enciklopedija*, sv. 3, OR–Ž, dodatak, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977., str. 516; *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 4, S–Ž, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2012., str. 247.

¹⁰¹ Špoljarov otac Mijo, učitelj u Miholjcu, bavio se glazbom kao orguljaš, a i djed je bio muzikaš (Širola, Božidar, *Hrvatska narodna glazba: pregled hrvatske muzikologije*, Mala knjižnica Matice hrvatske, kolo 5, sv. 30, Matica hrvatska, Zagreb, 1942., str. 34).

osnovnoj školi, bavio se metodikom za predmete razredne nastave, pisao je udžbenike, metodičke i didaktičke priručnike tzv. *rukovođe* za učitelje¹⁰². Njegovo osnovno metodičko načelo bilo je povezivanje programskih sadržaja u različitim nastavnim predmetima i nastava prilagođena razvojnim mogućnostima djece. Posebnu pozornost u nastavi poklanjao je pjevanju¹⁰³. Teorijski i praktično zastupao je *pedagogiju rodne grude*¹⁰⁴ i koncept *radne škole*, pripadao je reformnom pokretu *nove škole*¹⁰⁵. Osnovao je i od 1927. do 1941. godine uređivao časopis za praktičnu pedagogiju *Savremena škola*, a u njemu je uza suradnike objavljivao glazbene priloge i članke iz područja pedagogije i glazbenog odgoja. Također, izdavao je i uređivao časopis za djecu *Vrelo* od 1923. do 1937.¹⁰⁶ Bio je autor i sastavljač niza pjesmarica i zbirki skladbi, stručnih i popularnih knjiga o glazbi, glazbeni teoretičar i skladatelj. Kao skladatelj oslanjao se na tradicionalni glazbeni jezik i obilježja glazbenog folklora. Narodne napjeve povezivao je u rukoveti. Skladao je za djecu i odrasle. Njegov bogat opus za djecu sadrži oko 150 skladbi, uglavnom zbornih, što autorskih, što obrada narodnih pjesama i priloga za đачke tamburaške orkestre i klavir, često za potrebe nastave. Za odrasle muške, ženske i mješovite pjevačke zborove skladao je vokalna djela, više obrade narodnih napjeva nego izvorne skladbe. Inspiriran pučkom

¹⁰² *Hrvatski leksikon*, str. 534; Puževski, Valentin, nav. dj.

¹⁰³ Špoljar, Zlatko, „Obuka u I. razredu osnovne škole”, *Savremena škola*, br. 4–5, 1929., str. 208, 209; Špoljar, Zlatko, „O lijepom pjevanju”, *Savremena škola*, god. VIII, 1934., str. 113–115; Špoljar, Zlatko, „O izboru pjesama za osnovnu školu”, *Savremena škola*, br. 2, 1939., str. 24–26, 62–64.

¹⁰⁴ Špoljar, Zlatko, „Pedagogija rodne grude”, *Savremena škola*, br. 9–10, 1936., str. 177–180; Špoljar, Zlatko, „Poglavlja iz pedagogije rodne grude”, *Savremena škola*, god. X, Zagreb, 1936., str. 33–36, 91–99, 158–161.

¹⁰⁵ Batinić, Štefka, *Povijesni razvoj i recepcija reformne pedagogije u Hrvatskoj* (doktorski rad), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2014.; Batinić, Štefka – Radeka, Igor, „Od reformne do alternativne pedagogije: Pokušaji drugačije škole u Hrvatskoj u 20. stoljeću”, Međunarodni znanstveni simpozij *Alternativni pedagoški koncepti na području nekadašnje Jugoslavije: Program simpozija i sažetci izlaganja*, Zadar, 4. i 5. studenog 2016., str. 21–24; Batinić, Štefka – Radeka, Igor, „Obrazovanje učitelja u Hrvatskoj između dva svjetska rata”, *Anali za povijest odgoja*, vol. 12, 2013., str. 113–129; Ivanković, Marijana, „Stručni skup Zlatko Špoljar – pedagog, književnik i glazbenik. Hrvatski državni arhiv u Rijeci, 25. listopada 2012., Hrvatski školski muzej, Zagreb, 26. listopada 2012.”, *Anali za povijest odgoja*, vol. 11, 2012., str. 196–197.

¹⁰⁶ Batinić, Štefka, *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2004. (katalog izložbe); Batinić, Štefka – Majhut, Berislav, *Od slikovnjaka do vragobe: hrvatske slikovnice do 1945.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2001. (katalog izložbe); Majhut, Berislav – Batinić, Štefka, *Hrvatska slikovnica do 1945.*, Hrvatski školski muzej – Učiteljski fakultet, Zagreb, 2017.

glazbenom tradicijom Podravine i drugih krajeva, od mladosti je prikupljao, zapisivao i harmonizirao narodne napjeve. U njegovoj glazbenoj ostavštini ostalo je oko 350 zapisa narodnih napjeva iz Podravine, okolice Karlovca i Ozlja¹⁰⁷. Pisao je glazbenu kritiku i zajedno s Božidarom Širolom bio urednikom glazbe u *Hrvatskoj enciklopediji* (ur. Mate Ujević), čijih je pet svezaka izašlo u razdoblju od 1941. do 1945. godine.

U području književnog stvaralaštva Špoljar je najviše pisao za djecu, ali je pisao i za odrasle, u različitim žanrovima¹⁰⁸. Objavljivao je šaljive epske nastavke u stihu s crtežima bliskima stripu, pjesme, priče o prirodi i po narodnim motivima, pripovijetke, dječje romane i igrokaze koje je dobrim dijelom i uglazbio. Povjesničari dječje književnosti smatraju ga najuspješnijim u proznom stvaralaštvu, u kraćim proznim djelima te ističu da je među piscima svoga vremena najbolje znao djeci izabrati i ispričati narodne priče¹⁰⁹. Najviše dječjih romana objavio je u prvoj polovici 1940-ih godina. Prevodio je djela iz dječje književnosti, a niz izdanja iz svjetske dječje književnosti uredio je ili priredio za objavljivanje¹¹⁰.

Biti učiteljem u Špoljarovo vrijeme, između dva svjetska rata, pogotovo u manjim sredinama i u modernom reformnom pedagoškom konceptu, osim poduke u školi, značilo je aktivno djelovati, mijenjati, unaprjeđivati, prosvjećivati. Pritom je Špoljar uvijek polazio od načina života, izvornosti, tradicije i obilježja kraja. Bio je uvjerenja da djeca lakše prihvaćaju obrazovne sadržaje koji su povezani s njihovom svakodnevicom, neposrednim prirodnim i radnim okruženjem. Praktičar i kreativac u nastavi i pedagogiji, pokretao je i uključivao se u kulturni život sredina u kojima je boravio, kao i onaj na nacionalnoj razini te ih dalje razvijao svojim stručnim znanjem i entuzijazmom. Reformna pedagogija između dva svjetska rata odražavala se i na ostalim područjima odgojno-obrazovnog rada, u obrazovanju odraslih, zdravstvenom i kulturnom prosvjećivanju, organizacijama djece i mladih, u različitim oblicima kulturno-umjetničkog rada¹¹¹. Gdje god je živio, Špoljar je djelovao na razvijanju

¹⁰⁷ Njirić, Nikša, „Neopravdano zapostavljeni učitelj“, *Školske novine*, 23 (2001), 2. lipnja 1992.

¹⁰⁸ *Hrvatska književna enciklopedija*, str. 247.

¹⁰⁹ Crnković, Milan – Težak, Dubravka, *Povijest hrvatske dječje književnosti*, Znanje, Zagreb, 2002., str. 337–340.

¹¹⁰ K. Pokorn, Nike, *Post-Socialist Translation Practices: Ideological Struggle in Children's Literature*, Amsterdam/Philadelphia, 2012., str. 57, <https://books.google.hr>, preuzeto 24. studenog 2017.

¹¹¹ Batinić, Štefka – Radeka, Igor, „Od reformne do alternativne pedagogije...“, str. 22.

glazbene kulture, vodeći zborove, pišući glazbu za njih. Suradivao je s istaknutim muzikolozima i etnolozima, kulturnim djelatnicima, tamburaškim ansamblima, Etnografskim muzejom, kazališnim kućama. U krugu je najpoznatijih skladatelja okupljenih oko Tamburaškog društva „Zajc“ iz Zagreba, nositelja tamburaške glazbe u Hrvatskoj kao i s njim vezana časopisa *Hrvatska tamburica*, osnovanog 1936. godine¹¹². Bio je članom središnjih tijela Hrvatskog pjevačkog saveza, jedan od osnivača i član stručno-umjetničkog odbora Hrvatskog tamburaškog saveza, osnovana 1937. godine u Osijeku¹¹³. Bio je vrlo aktivan, pogotovo u drugoj polovici 1930-ih godina, u središnjem odboru *Seljačke sloge*, kulturno-prosvjetne grane hrvatskog seljačkog pokreta koji se razvio oko HSS-a, osnovane 1925. godine¹¹⁴, kao jedan od muzikoloških i etnografskih stručnjaka koji su savjetovali seljake u razvijanju kulturnih praksi, pratili kulturni rad na selu, ocjenjivali *Slogine* smotre¹¹⁵. Pisao je kritike i stručne prikaze *Sloginih* smotri zajedno s Grgoševićem, Gavazzijem i drugima u *Sloginim* časopisima i drugim novinama¹¹⁶.

Takva stručnog ugleda i radnog iskustva, Špoljar je bio od onih umjetnika, intelektualaca i prosvjetnih djelatnika koji su nakon rata bili neophodno potrebni u podizanju prosvjete i obnovi društva općenito, čak i ako nisu bili po volji novih vlasti, ako i nisu sudjelovali

¹¹² Leopold, Siniša, *Tambura u Hrvata*, Golden Marketing, Zagreb, 1995., str. 37. Također, u navedenom djelu, još o Špoljarovu doprinosu hrvatskoj tamburaškoj glazbi na str. 15, 17.

¹¹³ Njikoš, Julije, „Nastanak Hrvatskog tamburaškog saveza u Osijeku 7.11.1937.“, *Povijest tambure i tamburaške glazbe*, Šokačka grana, STD „Pajo Kolarić“, Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, Osijek, 2011., <http://htso.hr/nastanak/>, preuzeto 24. studenog 2017.; Leopold, Siniša, nav. dj., str. 51.

¹¹⁴ Leček, Suzana, „Prosvjetom k sreći!“, *Hrvatska revija*, god. 6, br. 3, 2006., <http://www.matica.hr/hr/343/prosvjetom-k-sreci-20989/>, preuzeto 24. studenog 2017.

¹¹⁵ Leček, Suzana, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2005., str. 121, 129, 140; Ceribašić, Naila, *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2003., str. 23–171, 386; Ceribašić, Naila, „Festivalizacija hrvatske tradicijske glazbe u 20. stoljeću“, *Hrvatska glazba u XX. stoljeću* (zbornik), Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 245–252. Uz Špoljara uključeni su bili predsjednik *Sloge* Rudolf Herceg, muzikolozi Vinko Žganec i Zlatko Grgošević, etnolozi i etnografi Branimir Bratanić i Milovan Gavazzi, za područje Bosne Ante Martinović i drugi.

¹¹⁶ Ceribašić, Naila, *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće...*, str. 117, 158–160, 164, 166, 168, 170, 171, 391–399. Među ostalim Špoljarovim osvrtima (prema istom izvoru, str. 386): „O ‚obrednim pjesmama‘“, 1936, *Seljačka sloga* 1, 10: 227–228; „Gradovi i narodna glazbena umjetnost“, 1937a, *Hrvatski list* 18, 309: 4; „Osvrt na Krčki festival u Omišlju“, 1937 b, *Hrvatski dnevnik* 2, 442: 11; „Koncert HPD Zore iz Chicaga“, 1938a, *Hrvatski dnevnik* 3, 762: 5; „Utjecaj sela na stvaranje hrvatskih skladba“, 1938b, *Hrvatski dnevnik* 3, 694: 8.

u Narodnooslobodilačkom pokretu i bili članovi Komunističke partije¹¹⁷. Posebno je nedostajalo stručnog nastavnickog osoblja, njegov broj 1945. godine bio je ispod prijeratnog prosjeka, a prvih godina nakon rata nedostajalo je svake godine oko tisuću nastavnika¹¹⁸. Zlatko Špoljar, građanski intelektualac blizak narodnoj tradiciji, dokazani pregalac u kulturi i prosvjeti, i u promijenjenim društvenim i političkim okolnostima i u novom okruženju nastavlja raditi ono što je uvijek i radio. U rujnu 1945. godine dekretom Ministarstva prosvjete¹¹⁹ premješten je iz Zagreba u Kastav na mjesto nastavnika pedagoške skupine predmeta i zemljopisa u tamošnjoj Učiteljskoj školi, gdje ostaje do 1947¹²⁰. Svoj dolazak u Kastav preko Rijeke kao i iskustvo rada i snalaženja u teškim uvjetima bez odgovarajućih udžbenika, pogotovo onih koji bi odgovarali *novom duhu*, bez vježbaonice i pomagala, kao i živu atmosferu u gradiću punom srednjoškolaca, opisao je povodom 50. obljetnice te škole¹²¹. Osim u nastavu uključio se u vođenje učeničkog zbora i dramske grupe kao i organizaciju priredbi i predavanja koje su učenici priređivali i za građanstvo¹²².

¹¹⁷ O odnosu nove vlasti prema intelektualcima i umjetnicima neposredno nakon rata više u: Spehnjak, Katarina, nav. dj., str. 168, 169, 173; Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, str. 299 i 300.

¹¹⁸ Spehnjak, Katarina, nav. dj., str. 179. Problem se osjećao sve do 1950-ih. Rješenje je bilo u povećanju broja učiteljskih škola i sustavu doškoloovanja nestručnih učitelja.

¹¹⁹ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Osobni spisi: Radni staž – personalije (Obavijest o odluci Ministarstva prosvjete NRH o premještanju u Učiteljsku školu u Kastvu, 8. rujna 1945.). Špoljar je krajem 1946. podnio molbu za premještanje (nije poznato kamo), ali mu nije odobreno iz službenih razloga (isto, 20. siječnja 1947.).

¹²⁰ Isto, Fotografije: Preslike iz albuma obitelji Špoljar, komadi: 4/1, 4/2, 4/3, 4/4.

¹²¹ Špoljar, Zlatko, „Uspomene na novu školsku godinu poslije Oslobođenja”, *Pedeset godina rada Učiteljske škole u Kastvu i Rijeci 1906-1956*, Novi list, Rijeka, 1956., str. 151 i 152. U podtekstu Špoljar pomalo autoironično ocrtava svoju i poziciju učitelja općenito u tom trenutku: „Udžbenike je zamijenilo prepisivanje. Način rada protiv kojega se pedagogija bori, morao se primijeniti baš u njoj. Nužda zakon mijenja.” Jedino je, kaže on, bilo lakše s predmetom psihologije jer su koristili Bujasov udžbenik *Elementi psihologije* u izdanju Pedagoško-književnog zbora „ako i nije bilo odobreno” (osjeti se puno stručno povjerenje i bliskost s tom ustanovom koju je dobro poznao i kojoj je i sam pripadao, i koju je evidentno doživljavao kao izraz kontinuiteta i stabilnosti, op. a.). Puževski u svom osvrtu sugerira da i Špoljarovi metodički priručnici za razrednu nastavu iz razdoblja prije 1945. godine tzv. rukovodi (priručnici za učitelje od I. do IV. razreda, s razrađenim nastavnim jedinicama) neko vrijeme iza rata zbog ideoloških razloga nisu bili odobreni, ali su ih vrsni učitelji zbog njihove kvalitete i praktičnosti ipak potajno koristili (Puževski, Valentin, nav. dj., str. 247–248, prema Levak, Ivana, nav. dj., str. 41). Ipak, oni su pod izmijenjenim nazivom ponovo tiskani 1955. godine. Što se tiče Špoljarovih igrokaza i glazbenih djela, neke od njih može se vrlo brzo nakon rata pronaći u arhivskom gradivu s preporukom vlasti za prikazivanje.

¹²² Izvodili su *Osvetu* Mladena Širole i igrokaz *Neželjeni zet* Zlate Kolarić-Kišur. Oba komada Špoljar je uglazbio te su se izvodila za njegova djelovanja u Puli 1949. (*Neželjeni zet*) i Lovranu 1957. (*Osveta*).

Slika 1. Zlatko Špoljar (stoji iznad drugih) u Kastvu s ostalim učiteljima, 1945.–1947.

Supruga Neda sjedi prva slijeva. (HR-DARI-1107, Fotografije, Preslike iz albuma obitelji Špoljar, 4/2)

Nakon što je Učiteljska škola u Kastvu zatvorena, Špoljar je premješten u novoostvorenu Učiteljsku školu u Rijeci, na kojoj radi u šk. god. 1947./48. Od listopada 1948. godine na službi je u tek osnovanoj, odnosno iz Opatije premještenoj, Učiteljskoj školi „Viktor Car Emin“ u Puli¹²³, nakon što je tek nekoliko mjeseci proveo u Učiteljskoj školi u Zadru.

Pula je u vrijeme Špoljarova dolaska 1948. godine bila posebno osjetljiva sredina. Tek pripojena Hrvatskoj i Jugoslaviji, ali s jakim ožiljcima međuraća, poraća i egzodusa talijanskog stanovništva, bez ustanova, bez škola, s nedovoljno ljudskih resursa koji su mogli pokrenuti razvoj grada u daljnjem smjeru¹²⁴. Stručni profesionalci poput Špoljara koje je vlast slala u Pulu imali su pred sobom zahtjevnu zadaću obnove i pokretanja ustanova u politički vrlo kontroliranim uvjetima. Špoljar je, iako u zrelim godinama i pri kraju službenog radnog staža, tom poslu prionuo s elanom. Iako njegovo razdoblje u Puli nije značajnije istraženo, ono je bilo produktivno na mnogim područjima, te možda nije preuzetno reći da je nakon prvih poratnih godina izvjesne povučenosti i posvećenosti uglavnom radu u školi ono predstavljalo obnovu njegove kreativne energije i javnog djelovanja, pedagoškog rada, glazbenog i književnog stvaralaštva, objavljivanja, uključivanja u kulturne prakse i suradnje¹²⁵.

¹²³ Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)“, u: Grgurić, Diana – Marić, Mirna (ur.), *Josip Kaplan: zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Josipa Kaplana, Rijeka, 23. listopada 2010.*, Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“, Viškovo, 2012., str. 30.

¹²⁴ Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, str. 276, 277, 296, 297; Dukovski, Darko, „Dva egzodusa; hrvatski (1919.-1941.) i talijanski (1943.-1955.)“, *Adrias*, sv. 15, 2008., str. 162, 163; Duraković, Lada – Štefec, Pamela, „Glazbeno školstvo u Hrvatskoj u doba socijalističkog realizma: prvih deset godina rada glazbenih škola u Vinkovcima i Puli“, *Vjesnik Istarskog arhiva*, sv. 20, 2013., str. 255.

¹²⁵ Špoljaru su se dogodile promjene i na osobnom planu. U svoj drugi brak ušao je 1948. godine s Nedom rod. Ribarić, od 1945. do 1947. nastavnicom Niže gimnazije u Kastvu, potom u Senju i Zadru do jeseni 1948., kada obitelj seli u Pulu, gdje ona dobiva mjesto u Hrvatskoj gimnaziji „Branko Semelić“. Od 1952. radi u Osmogodišnjoj školi

Osim što je radio u Učiteljskoj školi, Špoljar je 1949. godine sa skupinom umjetnika i nastavnika glazbe u pulskim srednjim školama (Dušan Marčelja, Kaća Marčelja, Mira Šibenik, Josip Kaplan nešto kasnije pridružen, Višnja Manasteriotti, Ema Janković, Silvio Ricatto i drugi¹²⁶) sudjelovao i u osnivanju Glazbene škole 10. veljače 1949. godine¹²⁷ te honorarno radio u njoj. U Učiteljskoj školi nastava glazbe bila je opsežna, pa su uz nastavnika glazbe Josipa Kaplana glazbene predmete vodili i drugi nastavnici, među njima i Špoljar, koji je bio profesor pjevanja¹²⁸. Špoljar i Kaplan vodili su i tamburaški zbor u Učiteljskoj školi. Komponirao je, vodio školske zborove i organizaciju priredbi. Učiteljska i Glazbena škola uz Hrvatsku gimnaziju bile su najaktivnije u kulturno-prosvjetnom radu, imale su kvalitetne zborove, a njihovi profesori i učenici bili su uključeni i u rad kazališta, gradskog orkestra, kulturno-umjetničkih društava i u razne druge aktivnosti u gradu i Istri¹²⁹, a morali su se isticati i u političko-agitacijskim akcijama¹³⁰. Predsjednik Savjeta

„Neven Kirac“ u Puli (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Gradivo o srodnicima stvaratelja: Supruga Neda Ribarić). Neda Ribarić bila je kći učitelja i, neposredno nakon rata, upravitelja škole u Rukavcu, a zatim službenika Prosvjetnog odjela KNO-a Opatija Ivana Ribarića (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1233, *Ivan Ribarić*), koji je u Rukavcu vrlo uspješno razvijao kulturno-prosvjetni rad oko društva „Orljak“. U braku s Nedom Ribarić Špoljar je dobio dvije kćeri, Jasnu i Vesnu. Špoljarove kćerke iz prvog braka s učiteljicom Ružicom Trbuhović, Rajka i Branka, živjele su u Zagrebu.

¹²⁶ (zš) „Muzička škola u Puli započela je radom“, *Riječki list*, 9. ožujka 1949., str. 3.

¹²⁷ Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)“, str. 33, 34; Duraković, Lada – Štefeca, Pamela, nav. dj., str. 256, 257.

¹²⁸ Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)“, str. 33, 34.

¹²⁹ „Kulturni i umjetnički život Pule“, *Riječki list*, 12. listopada 1949., str. 3; „Pioniri i omladinci pulske gimnazije gostovali u Raši“, *Riječki list*, 5. ožujka 1950., str. 3. Po stilu i sadržaju potonjeg prikaza moglo bi se zaključiti da je nepotpisani autor sam Špoljar. Navodi se da su učenici premijerno u suradnji sa stručnjacima iz kazališta izveli Nazorov komad *Pionir Grujo*, za koga je glazbenu pratnju napisao Zlatko Špoljar. Radi se o drugoj suradnji učenika Hrvatske gimnazije, Špoljara i kazališta. Prva je *Neželjeni zet* Zlate Kolarić-Kišur iz 1949. (vidi bilj. 143), kako članak navodi, opereta s motivom obnove i radnog natjecanja na selu, dok je Nazorov komad kazališna igra iz vremena izgradnje omladinske pruge u obliku bajke. Članak nagovještuje mogućnost osnivanja Vedre pozornice u Puli. Isto u: V (nečitko prezime, op. a.), Rastko, „U Puli će se osnovati vedra pozornica“, *Riječki list*, 16. ožujka 1950., str. 3. Pionirsko kazalište u Puli (vjerojatno se radi o istoj gore opisanoj produkciji, koju su tako prigodno nazvali, jer je Pionirsko kazalište kao ustanova u Puli osnovano tek u veljači 1952., vidi „U nedjelju: otvorenje Pionirskog kazališta“, *Riječki list*, 23. veljače 1952., str. 2) izvelo je II. čin *Pionira Gruje* na Smotri Saveza kulturno-prosvjetnih društava za Grad Pulu 8. travnja 1950. godine (Duraković, Lada, *Glazba narodu! Pulski glazbeni život na plakatima od 1948. do 1966.*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Centar za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma – Sveučilišna knjižnica, Pula, 2013. /katalog izložbe/, str. 22).

¹³⁰ Špoljar je kao i svi nastavnici morao pohađati obavezan ideološko-politički tečaj Ministarstva prosvjete (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Osobni

za prosvjetu i kulturu grada Pule Josip Rojnić 1951. godine navodi Špoljara kao jednog od posebno zaslužnih prosvjetnih djelatnika koji su se isticali radom u svim granama kulture i prosvjete¹³¹. Zajedno s Markom Zlatićem, Dušanom Marčeljom, Josipom Rojnićem, Antunom Ivčecom i Josipom Kaplanom, među osnivačima je, prvog i dugo jedinog hrvatskog zbora u Istri, Kulturno-prosvjetnog društva odnosno zbora „Matko Brajša Rašan“ 17. listopada 1951. godine¹³². Suraduje s Pionirskim kazalištem, njegova djela izvode se na priredbama¹³³ i u kazalištu¹³⁴. Piše i objavljuje¹³⁵. Dopisnik je *Riječkog li-*

---

spisi: Radni staž – personalije, Uvjerenje Ministarstva prosvjete NRH o pohadanju ideološko-političkog tečaja, Pula, 28. siječnja 1949.); „Aktivnost sindikalne podružnice Učiteljske škole u Puli“, *Riječki list*, 12. ožujka 1950., str. 3. Autor ovog članka mogao bi biti Špoljar. U njemu se navodi da je jedan član podružnice, kojem se ne navodi ime, komponirao za KUD „Pula“ *Pjesmu istarske omladine* i dovršio skladbu za Nazorovu pjesmu na talijanskom jeziku *La quercia solitaria*. Poznato je da je Špoljar autor tih skladbi. Pjesmu *La quercia solitaria* izveo je premijerno muški zbor „Lino Mariani“ pod ravnanjem Dušana Marčelje na IV. smotri Talijanske unije u Puli u lipnju 1951. godine („750 učesnika na IV. smotri talijanske unije“, *Riječki list*, 19. lipnja 1951., str. 2).

¹³¹ Ivetac, Just, „Kulturno-prosvjetni problemi Pule“, *Riječki list*, 24. studenog 1951. str. 3. Rojnić kulturno-prosvjetnu situaciju u Puli ukupno ne ocjenjuje dobrom s obzirom na mogućnosti, vrlo je kritičan. Najviše je postignuto po pitanju školstva, kazališe ne radi dobro, a stanovništvo nije u zadovoljavajućoj mjeri uključeno u masovan kulturno-prosvjetni rad.; O poteškoćama u kulturnom životu Pule ranih 1950-ih, posebno u kazalištu, vidi u: Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, str. 300–303.

¹³² Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)“, str. 35, 36. Osnivanja KUD-a prethodila je vrlo nepovoljna situacija u kulturno-prosvjetnom radu u Puli, problem je bio mali broj društava i k tome njihova neaktivnost. O tome u: (J. S.), „Slab kulturno-umjetnički rad u Puli“, *Riječki list*, 6. travnja 1951., str. 2; „Uspješna djelatnost zbora „Matko Brajša-Rašan u Puli“, *Riječki list*, 6. lipnja 1952., str. 3.

¹³³ Duraković, Lada, *Glazba narodu! Pulski glazbeni život na plakatima od 1948. do 1966.*, str. 17.

¹³⁴ Vidi bilj. 129, 143. Također, Špoljarov igrokaz u 4 čina s pjevanjem *Šegrđ Hlapić* prema istoimenom djelu Ivane Brlić-Mažuranić 1954. izvodili su u pulskom kazalištu u suradnji s Gradskim orkestrom učenici osnovne škole iz Kanfanara. Instrumentaciju Špoljarove glazbe radio je Josip Kaplan. Osim u školama i društvima, Špoljar i Kaplan tih su pulskih godina i autorski često surađivali (Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)“, str. 42, 45). U pulskom kazalištu 22. siječnja 1956. izvedena je premijera Špoljarova glazbeno-scenskog djela *Dvije vesele priče iz davnina: Car Trojan, Tri želje* (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela: komadi 2/1-2/7; isto, Zbirka plakata kazališnih predstava po djelima Zlatka Špoljara; Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)“, str. 287).

¹³⁵ Špoljar tih godina ostvaruje plodnu suradnju i s pulskim izdavačem, Knjižarskim poduzećem *Istarske knjižare* Pula, čiji je direktor bio Marko Zlatić. Izdavač objavljuje Špoljarove pedagoške i glazbene priručnike, romane i glazbeno-scenska djela odnosno igrokaze. Vidi: Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)“, str. 236, 240–244; Državni arhiv u Rijeci,

sta, kasnije *Novog lista*, za koji prati kulturna zbivanja u Puli, a piše i za *Glas Istre*. Piše glazbenu i kazališnu kritiku¹³⁶, stručne osvrte¹³⁷, prikaze priredbi¹³⁸, smotri¹³⁹, izložbi¹⁴⁰, priloge o osnivanju i radu škola i kulturnih ustanova. Osim što su sadržajni, stručni, analitični, informativni i iznad razine rutiniranih novinskih članaka, vrijednost je tih tekstova i u tome što je Špoljar u događajima i procesima koje opisuje i osobno sudjelovao.

Prvi objavljeni članci u *Riječkom listu* odnose se upravo na Glazbenu školu. U studenom 1948. piše o pripremama za otvaranje Glazbene škole u Puli, njenu opsežnom programu, povezanosti s budućim razvojem profesionalnih umjetničkih ansambala, ali i o mogućnosti glazbenog obrazovanja radnika koje bi podiglo kvalitetu kulturno-umjetničkog rada sindikalnih podružnica¹⁴¹. U ožujku 1949. objavljuje prilog o prijavljenim učenicima, audiciji, prvim problemima zbog nedovoljnog broja nastavnika za pojedine smjerove za koje vlada veći interes kao i nedostatka instrumenata, a nabraja i nastavnike škole, među njima i sebe, a on drži teoriju i *solfeggio* na hrvatskom jeziku¹⁴². Na priredbi učenika Hrvatske gimnazije u Narodnom kazalištu u Puli u travnju 1949. nakon koncerta izveden je igrokaz *Neželjeni zet* Zlate Kolarić-Kišur, za koji je Špoljar napisao glazbu i instrumentirao ju za gudački komorni orkestar¹⁴³. U opsežnu članku o savjetodavnoj ulozi Pedagoškog aktiva sastavljena od profesora Učiteljske škole u usavršavanju prosvjetnih djelatnika u Istri,

---

HR-DARI-1107, Zlatko Špoljar, Osobni spisi: Radni staž – personalije (Ugovori s izdavačima 1953.-1960.). Tih godina Špoljar objavljuje i u Zagrebu.

¹³⁶ (ZŠ) „Spletka i ljubav” u pulskom kazalištu”, *Riječki list*, 24. ožujka 1951., str. 2; (ZŠ) „Simfonijski koncert u Puli”, *Novi list*, 16. travnja 1955., str. 3. Također, vidi bilj. 147 i 150.

¹³⁷ (Z. Š.) „O zapisivanju istarsko-primorskog muzičkog i plesnog folklor”, *Novi list*, 26. svibnja 1956., str. 3.

¹³⁸ (ZŠ) „Akademija u Puli u čast geografa Jugoslavije”, *Riječki list*, 18. listopada 1949., str. 5. Također, vidi bilj. 147 i 150.

¹³⁹ Špoljar, Z., „Uspjela smotra pjevačkih i folklornih grupa Kotara Pule”, *Glas Istre*, 11. lipnja 1954., str. 3. Također, vidi bilj. 147 i 150.

¹⁴⁰ (zš) „Osvrt na izložbu knjiga u Puli”, *Riječki list*, 20. svibnja 1949., str. 3.

¹⁴¹ (zš) „Otvorenjem Muzičke škole postavljaju se čvrsti temelji za razvitak muzičkog života u Puli”, *Riječki list*, 19. prosinca 1948., str. 3.

¹⁴² Vidi bilj. 126.

¹⁴³ (zš) „Priredba Hrvatske gimnazije u Puli”, *Riječki list*, 24. travnja 1949., str. 3. Špoljar opisuje sadržaj igrokaza, domete mladih izvodača i navodi profesore uključene u produkciju (Marčelja dirigent, Šibenik uvježbavanje, režija Girardi). Isti komad izvodili su mladi amateri KUD-a u Bujama 1950. godine na I. oblasnom festivalu koji se održavao u Rijeci i Puli u svibnju 1950. godine („89. sekcija sa 2800 učesnika na festivalu”, *Riječki list*, 7. svibnja 1950., str. 3).

Špoljar navodi sebe kao jednog od sudionika (on predaje pedagošku grupu predmeta i bavi se metodikom u pismenom izražavanju učenika u razrednoj nastavi)¹⁴⁴. Piše i o rezultatima prve školske godine Učiteljske škole, uspjesima učenika i nastavnika na svim poljima, završnoj školskoj priredbi njenih učenika¹⁴⁵. Također, opisuje i prvi koncert zbora „Matko Brajša Rašan“ u Puli, u Narodnom kazalištu 21. lipnja 1952. godine, događaje od osnivanja zbora u listopadu 1951., kao i njegove razvojne mogućnosti¹⁴⁶. U programu koncerta bila je i Špoljarova *Podravska suita*.

Nakon odlaska u mirovinu 1952. godine Špoljarov novinski angažman u praćenju kulturnih i prosvjetnih zbivanja u Puli i Istri postaje intenzivniji i redovit u drugoj polovici te godine kao i kroz cijelu 1953. Redovito izvještava o raznim događajima, a ti osvrti uvijek pedagoški sadrže korisne prijedloge i pouke za daljnji rad¹⁴⁷. Iz njih se saznaje dosta podataka i o njegovu djelovanju. U ožujku 1953. ušao je, zajedno s Višnjom Manasteriotti i Edom Girardijem, u odbor Saveza kulturno-prosvjetnih društava u Puli kao stručnjak koji će društvima pomagati savjetom i uputama¹⁴⁸. Pionirsko kazalište u Puli, koje je djelovalo kao kulturno-umjetnička sekcija Druš-

¹⁴⁴ (Z.Š.) „Učiteljska škola u Puli pedagoški centar južne Istre”, *Riječki list*, 13. svibnja 1949., str. 3.

¹⁴⁵ (ZŠ) „Uspješni završetak rada Učiteljske škole u Puli”, *Riječki list*, 30. lipnja 1949., str. 3.

¹⁴⁶ (Z.Š.) „Zbor ‚Matko-Brajša-Rašan‘ u Puli”, *Riječki list*, 29. lipnja 1952., str. 3. Zbor je u početku djelovao kao muški zbor, nastupio je samo povodom Dana Republike, 29. studenog 1951. Nakon toga reorganiziran je i pretvoren u mješoviti. U lipnju 1952. brojao je 56 pjevača i pjevačica, 200 podupirajućih članova, predsjednik mu je bio ing. Josip Buić, a tajnik Marko Zlatić.

¹⁴⁷ Špoljarovi tekstovi u *Riječkom listu* samo u drugoj polovici 1952. godine: „Sistematsko skupljanje istarskog folkora” (o boravku stručnjaka Instituta za narodnu umjetnost iz Zagreba u Istri, op. a.), 17. srpnja 1952., str. 3; „Dani narodne umjetnosti u Puli manifestacija stvaralačke snage naših naroda”, 17. kolovoza 1952., str. 3; „Koje smjernice možemo povući iz pulske smotre”, 31. kolovoza 1952., str. 3; „Prva smotra radničke omladine u Puli”, 12. rujna 1952., str. 3; „Pojačana akcija za kulturno-prosvjetni rad u Puli”, 14. rujna 1952., str. 3; „Obnovljeno Narodno kazalište u Puli pred novom sezonom”, „Pula dobiva kazalište lutaka”, 19. rujna 1952., str. 3; „U Puli je otvoren novi radnički dom”, 4. listopada 1952., str. 3; „Svečana predaja ordena rada prosvjetnim radnicima u Puli”, „Početak sezone u pulskom kazalištu”, 11. listopada 1952., str. 3; „Početak kazališne sezone u Puli”, 17. listopada 1952., str. 3; „Posebna predavanja za radnike držat će pulsko narodno sveučilište”, 25. listopada 1952., str. 3; „Pula će i 1953. biti grad festivala”, 1. studenog 1952., str. 3; „Narodno sveučilište u Puli počelo radom”, „Kazališni list u Puli”, 16. studenog 1952., str. 3; „Pula je dobila moderno uređenu knjižaru”, 26. studenog 1952., str. 3; „Uspjela priredba društva ‚Partizan‘ u Puli”, 2. prosinca 1952., str. 3; „Kazalište u Puli priprema dvije premijere”, 12. prosinca 1952., str. 3.

¹⁴⁸ (Z.Š.) „Konstituiranje Saveza kulturno-prosvjetnih društava u Puli”, *Riječki list*, 6. ožujka 1953., str. 3.

tva za tjelesni odgoj (DTO) „Partizan“, u svibnju 1953. izvelo je u Narodnom kazalištu Špoljarov igrokaz s pjevanjem pod nazivom *Toljago, skoči iz torbe* (autor će ga kasnije preimenovati u *Čudnovatu toljagu*)¹⁴⁹. Kroz 1953. godinu uz ostale događaje pogotovo prati obnovljen rad Narodnog kazališta u Puli, redovito piše kazališnu kritiku¹⁵⁰. Svoje članke uglavnom potpisuje inicijalima. Izuzetak su tekstovi kad se ne pojavljuje samo kao, pa makar i vrlo upućen i uključen, izvjestitelj, već kao autor stručnog osvrtu i stava iz svojeg najužeg područja, koje potpisuje punim imenom i prezimenom¹⁵¹. To se odnosi i na prikaze i kritiku predstava Prvog opernog festivala u Puli kao glavnog kulturnog događaja te godine, kojom prigodom intervjuira i maestra Jakova Gotovca¹⁵². Iste godine u suradnji s muzičkim pedagogom, profesorom Muzičke škole u Rijeci, Jožom Požgajem priprema priručnik *Pjesme za školu*¹⁵³. Slobodnije se posvećuje pripremi svojih djela za objavljivanje¹⁵⁴ i autorskom radu.

Špoljar se s obitelji preselio u Lovran tijekom proljeća 1956. godine, gdje je njegova supruga Neda, nastavnica matematike i fizike, dobila mjesto u Narodnoj osmogodišnjoj školi Lovran.

¹⁴⁹ (Z. Š.) „Toljago skoči iz torbe“, *Riječki list*, 29. svibnja 1953., str. 3. Veseli igrokaz s pjevanjem u trajanju od dva sata uspješno je izveden pred dječjom i odraslom publikom. Saznaje se da je već izvođen u Malom Lošinju, Kastvu, Podlabinu i drugdje.

¹⁵⁰ U toj godini pobrojano je 46 članaka. Članci su objavljeni ponekad dan za danom, čak više prikaza u istom broju, tjedno redovito. Uz kazališnu kritiku, Špoljar piše prikaze i kritiku školskih produkcija, koncerata, Kazališta lutaka, smotri KUD-ova i škola, izvještava o radu pulskog Saveza kulturno-prosvjetnih ustanova, u kojem i sam sudjeluje. I dalje prati osnivanje novih pulskih ustanova u kulturi i prosvjeti. Te godine osnovan je Gradski orkestar, Radnička gimnazija, Centralni omladinski dom i otvorena nova osmogodišnja škola, a krajem godine održan je Prosvjetni sabor Istre. U 1954. godini Špoljar nije pisao za *Novi list*.

¹⁵¹ Špoljar, Zlatko, „Organizacija kulturno-umjetničkog rada omladine“, *Riječki list*, 12. svibnja 1953., str. 3.; Špoljar, Z., „Muzički folklor Istre“, *Riječki list*, 16. svibnja 1953., str. 3.

¹⁵² Špoljar, Zlatko, „Razgovor s maestrom Jakovom Gotovcem“, *Riječki list*, 8. srpnja 1953., str. 3; Špoljar, Zlatko, „Tri dana tri velika uspjeha“, *Riječki list*, 12. srpnja 1953., str. 3; Špoljar, Zlatko, „Seviljski brijač na pulskom festivalu“, *Riječki list*, 14. srpnja 1953., str. 3; Špoljar, Zlatko, „Ukleti Holandez na pulskoj Areni“, *Riječki list*, 15. srpnja 1953., str. 3.

¹⁵³ (R. N.) „Posjetili smo [...] i Jožu Požgaja“, *Riječki list*, 28. lipnja 1953., str. 3. Požgaj također piše glazbenu kritiku za *Riječki list*, „Izašao iz štampe prvi svezak priručnika Pjesme za školu“, *Riječki list*, 9. rujna 1953., str. 3.

¹⁵⁴ Vidi bilj. 135. Njegovi didaktički priručnici za rad od I. do III. razreda osnovne škole tiskani su tih godina u ponovljenim izdanjima. Špoljar se kod V. izdanja priručnika *Rad u I. razredu osnovne škole* 1956. pojavljuje i kao autor i kao nakladnik. On tada radi i na pripremi glazbeno-pedagoških priručnika, a objavljuju se i njegovi igrokazi.

Suradnja Zlatka Špoljara s KUD-om „Lovor“

Kao u svim sredinama u kojima je živio do tada, Zlatko Špoljar uključuje se i u Lovranu u rad tamošnjih institucija. Ulazi u kulturni, prosvjetni i socijalni život grada sa svojim ogromnim iskustvom i znanjem u radu s djecom i odraslima. U tome mu se aktivno pridružila i supruga Neda.

U ožujku 1956. godine na godišnjoj skupštini KUD-a „Lovor“ Špoljar, predstavljen kao skladatelj, predložen je za člana novog Upravnog odbora¹⁵⁵. Godinu dana nakon, u podacima o radu Društva prisutan je utjecaj njegova angažmana. U izvješću koji podnosi Bogdan Sirotnjak na sjednici Savjeta za prosvjetu i kulturu NO-a grada Opatije 9. travnja 1957.¹⁵⁶, navodi se da su u Društvu vrlo aktivni i uspješni tamburaški zbor s 22 člana, dramska grupa s 20 članova te da je nedavno formiran novi ženski pjevački zbor s 32 članice, koji vodi Zlatko Špoljar. Tamburaški zbor aktivno nastupa u svim prigodama, dramska sekcija izvela je narodnu operu *Osveta* Božidara Širole, a u tom trenutku pripremala je i tri jednočinke, *Dragi gosti Z. Špoljara*, *Dva lopova* B. Nušića i *Ženska osveta*. Društvo se tada nosilo s teškom financijskom situacijom kako zbog smanjenih dotacija za kulturu za 1957. godinu tako i zbog najamnina koju je za korištenje kinodvorane moralo plaćati Turističkom društvu kao vlasniku dvorane, koje mu je pritom radilo i dodatne probleme¹⁵⁷. Usprkos tome 1957. godina bila je vrlo uspješna godina u radu Društva, u čemu je nesumnjiv doprinos Zlatka Špoljara. Prosvjetno vijeće Opatije povodom Dana mladosti 25. svibnja 1957. godine dodijelilo je priznanja KUD-ovima i njihovim istaknutim članovima na području grada Opatije¹⁵⁸. KUD „Lovor“ dobio je diplomu, kao i KUD „Zora“ iz Opatije, KUD „Radost“ iz Matulja te Gradska knjižnica Opatija i Narodno sveučilište Opatija. Pismeno priznanje dobilo je 13 članova „Lovora“, među njima – odmah iza predsjednika dr. Ivana Marušića i tajnika Bogdana Sirotnjaka – i Zlatko Špoljar, kako piše u izvoru, „član uprave, rukovodioc pjevačkog zbora i kompozitor djela za

¹⁵⁵ Pismohrana KUD „Lovor“ Lovran, Dnevni red godišnje skupštine KUD-a „Lovor“, 4. ožujka 1956.

¹⁵⁶ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-327, *Narodni odbor općine Opatija*, 3.3. Savjeti, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1956.-1963.: Zapisnik 1. sjednice, 9. travnja 1957., toč. 1.

¹⁵⁷ Na i. mj. Svoj prostor nije imalo ni Narodno sveučilište, koje je također moralo koristiti kinodvoranu. Iz društva predlažu da Savjet za prosvjetu i kulturu zamoli Turističko društvo da financijski pomogne rad „Lovora“ kao što pomaže i Limenu glazbu Lovran.

¹⁵⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-327, *Narodni odbor općine Opatija*, 3.3. Savjeti, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1956.-1963.: Prijedlog za dodjelu pohvala, priznanja i nagrada društvima i članovima KUD za Dan mladosti 25. maja 1957. godine.

tamburaški zbor¹⁵⁹. Među brzim priznanjima i nagradama bila je i novčana nagrada koju je na sjednici Upravnog odbora „Lovora“ 15. siječnja 1958. Špoljaru, kao i Janku Petarosu i Velji Miladinoviću, Društvo dodijelilo za „požrtvovno zalaganje u radu društva u 1957. godini“¹⁶⁰. U izvješću o radu Društva u 1957. godini Špoljarovo je ime među članovima Upravnog odbora, a on je ujedno naveden i kao zborovođa¹⁶¹. Društvo tada broji „svega“ 93 člana, od toga 12 podupirajućih. Teško je, navodi se, bilo u Lovranu očekivati veći broj i aktivnih i podupirajućih članova, kad na području djeluje „na desetine raznih društava i organizacija, koje sigurno obuhvaćaju 98% stanovnika“, a u samom je Društvu 80% aktivnih članova koji rade i u raznim drugim društvima pa su preopterećeni obvezama. „Pošto je naše mjesto maleno mi ne možemo zahtjevati od aktivnog članstva, da budu samo naši, jer bi time društva kočila rad jedni drugome“, stoji u izvješću.

Špoljarov utjecaj vidljiv je te uspješne 1957. godine i u praćenju rada „Lovora“ u *Novom listu*. Autor je jednog članka o Društvu i kulturno-prosvjetnom radu u Lovranu. U njemu se opisuje živa atmosfera u kulturnom i društvenom životu Lovrana, kojoj Špoljar i sam doprinosi, ali ističu se i smetnje u radu. U travnju 1957. izvješćuje o godišnjoj skupštini Društva¹⁶² i naglašava velik uspjeh dramske i tamburaške sekcije, koje su zajedno, do tada pet puta, izvele Širolin igrokaz s pjevanjem *Osveta*. Pritom Špoljar ne ističe da je on sam autor glazbe za igrokaz. Igrokaz bi bio prikazan i više puta, kaže, da dva člana koja su imala veće uloge nisu otišla iz Lovrana. Obje sekcije nastupaju i na akademijama, nastavljaју s radom, a surađuju i s JRM-om. Špoljar dalje, ne navodeći sebe, piše da je na inicijativu lovranskog *Društva žena* osnovana u „Lovoru“ i pjevačka sekcija, u tom trenutku samo ženski pjevački zbor, koji je već započeo s

¹⁵⁹ Slijede zatim Lucijan Priskić, član uprave i član dramske sekcije, Ljubica Pijerov, članica uprave i voditeljica dramske sekcije, Anton Paravić, aktivni član dramske sekcije, Marija Plosnić, članica dramske sekcije, Marija Gržin, članica dramske sekcije od 1951., Julka Zović, članica dramske sekcije i pjevačkog zbora, Janko Petaros, voditelj tamburaškog zbora od njegova osnutka, Dora Blaženić, aktivna članica tamburaškog zbora od njegova osnutka i članica uprave, Jelena Miščenić, članica uprave i vrlo aktivna tamburašica od osnutka tamburaškog zbora te Ivan Kinkela, član uprave i aktivni član tamburaškog zbora od osnutka.

¹⁶⁰ Pismohrana KUD „Lovor“ Lovran, Blagajnička dokumentacija, Sl./58, blag. prilog br. 2/58.

¹⁶¹ Pismohrana KUD „Lovor“ Lovran, Izvještaj o radu društva u 1957. godini, str. 1. Može se pretpostaviti da je izvještaj nastao 1958. godine.

¹⁶² (Z. Š.) „Dramska i tamburaška sekcija imale su lijepih uspjeha“, *Novi list*, 5. travnja 1957., str. 2.

radom, a planirao se proširiti u mješoviti zbor. Kritički se osvrće na Turističko društvo i problem neprikladnog prostora za nastupe. Kaže, kod uređenja dvorane, koje je bilo skupo, moglo se misliti i na to da se stvore mogućnosti za nesmetano kretanje izvođača na pozornici, ako ni za što drugo, bar za gostovanja. Smetnja za rad dramske sekcije bio je nedostatak rekvizita, prije svega kulisa, pa je društvo prišlo sukcesivnoj izradi scenografskog dekora. Također, planiralo se nabaviti nekoliko novih instrumenata za tamburaški zbor.

Još jedan članak znakovita naslova iz svibnja 1957. opisuje intenzivan društveni i kulturni život Lovrana probujao te godine kako dugo nije, govorili su sami Lovranci, a za koji grad ustvari nema dovoljno prostornih mogućnosti¹⁶³. Ne postoji ni jedna dvorana za nastupe, a sve se priredbe održavaju u kinodvorani, i to samo petkom kada nema kinopredstava. „Kada bi svi dani u tjednu bili petak, bili bi ispunjeni nastupima i priredbama“, kažu Lovranci, navodi se u tekstu. Među društvima i organizacijama vlada velika gužva, a „samo su četiri petka u tjednu“. Ne samo da nedostaje dvorana već i društvenih prostorija. Taj problem nadoknađuje škola, učionice su dnevno zauzete ili od KUD-a „Lovor“ ili od strane Društva „Naša djeca“, pionirskih organizacija. U školi se održavaju probe, pripreme za nastup, predavanja. Limena glazba vježba u privatnoj zgradi, a za proljetne i ljetne nastupe koristi javne parkove. Pionirski dom postoji, ali je dio prostora prisvojio privatni stanar. Članak ističe KUD „Lovor“ kao dugogodišnje žarište kulturnog i zabavnog života, čiji se rad posebno intenzivirao u toj godini, a u tom trenutku ima preko 80 aktivnih članova. Tri najaktivnije sekcije popunile su se novim članovima. Opet je istaknut uspjeh dramske sekcije sa Širolinom *Osvetom*. Sekcija je stekla svoju stalnu publiku, a i tad u svibnju 1957. ispunila je dvoranu s još tri komedije domaćih autora Nušića i Špoljara. Uz mlade članove, u toj sekciji radi i dosta starijih članova. Predstave nakon lovranske premijere gostuju u okolnim mjestima. Tamburaški zbor redovito nastupa, vježba i proširuje svoj repertoar. Ističu se prvi nastupi ženskog pjevačkog zbora i planovi za osnivanje mješovitog. Članak se osvrće i na rad Društva „Naša djeca“, čije sekcije rade pri školi, vode ih nastavnici, a moglo bi ih biti i više da školske prostorije nisu stalno zauzete, pa čak i u večernjim satima, a koristi ih i lovransko Narodno sveučilište za predavanja. U tekstu članka najavljuje se predstava koju priprema dramska sekcija Društva „Naša djeca“, igrokaz *Čudnovata toljaga* (nenavedeni je autor

---

¹⁶³ „Pretijesno za želje“, *Novi list*, 19. svibnja 1957., str. 4.

Zlatko Špoljar, op. a.)¹⁶⁴, koja je trebala obradovati lovransku djecu. Od društava se još spominje i DTO „Partizan“, koji koristi jedan mali prostor, ali se nada većem.

Iz svih podataka čini se da je upravo igrokazom za odrasle *Osveta* svog suradnika i prijatelja Mladena Širole¹⁶⁵, za koji je Špoljar napisao glazbu, Špoljar uspješno otvorio svoju suradnju s KUD-om „Lovor“. Posebno uspješan rad kazališne sekcije i, čini se, povremen tamburaškog orkestra (1953.–1954.)¹⁶⁶, i prije Špoljarova dolaska u Lovran, bio je očito solidan temelj za zahtjevniju produkciju. Izazov je vjerojatno bio u radu s obje sekcije istovremeno u opsežnijem i dramaturški složenijem djelu. Autori djelo opisuju kao narodnu operu ili igrokaz, ljubavnog je zapleta u seoskom ambijentu, ima 20 glazbenih brojeva (2 zbarske skladbe i 18 za sologlas uz klavir)¹⁶⁷. Kako je u lovransku produkciju bio uključen i tamburaški orkestar, Špoljar je glazbu obradio i za tamburašku pratnju¹⁶⁸. Na premijeri se pojavio i pisac Mladen Širola, koji se zajedno sa Špoljarom naklonio publici. U Špoljarovoj ostavštini sačuvana je fotografija koja

¹⁶⁴ U članku je pogrešno naveden naziv igrokaza kao *Čarobna toljaga*.

¹⁶⁵ Mladen Širola (Karlovac, 1894. – Zagreb, 1967.), pisac za djecu i kazališni djelatnik, osnivač dječjih kazališta i kazališta lutaka, filmski autor koji je snimio prve filmove za djecu u hrvatskoj kinematografiji, autor brojnih igrokaza, uglavnom za djecu (*Hrvatska književna enciklopedija*, str. 222). Širola i Špoljar često su surađivali. Špoljar je napisao glazbu i za Širolin igrokaz s plesnim točkama za djecu *Veseli lutak Harlekin*, koji je izveden u Kazalištu za djecu u Zagrebu (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Osobni spisi: Koncept odgovora na pitanja postavljena Špoljaru u intervjuu o njegovom stvaralačkom i pedagoškom radu, i druge bilješke s kronologijom djela 1950.-1960.) i Dječjem kazalištu „Radost“ u Osijeku u kazališnoj sezoni 1959/60. (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Rukopisne muzikalije: Glazba za scenska djela (igrokaze), *Veseli lutak Harlekin*; isto, Zbirka plakata kazališnih predstava po djelima Zlatka Špoljara, *Veseli lutak Harlekin*; Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)“, str. 258, 278). U Špoljarovoj ostavštini sačuvane su također razglednice koje Širola šalje Špoljaru iz Vrbasa (1957.) i Smedereva (1959.), gdje se premijerno izvode njegova scenska djela (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Korespondencija: Pasivna, Mladen Širola).

¹⁶⁶ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 5.

¹⁶⁷ Nije utvrđen podatak kada je djelo napisano i uglazbljeno. Također, nije pronađeno među objavljenim djelima Mladena Širole. Moguće je da je glazba za tamburašku pratnju napisana upravo za lovransku premijeru.

¹⁶⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Rukopisne muzikalije: Glazba za scenska djela (igrokaze), *Osveta* (autor teksta: M. Širola); isto, obrađeno za tamburašku pratnju; Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)“, str. 258. U trenutku izrade i objavljivanja inventara nije bilo poznato da je igrokaz u Lovranu izveden 1957. godine.

dokumentira lovransku premijeru¹⁶⁹. *Osveta* je prema poznatim podacima iz pismohrane „Lovora“ izvedena konkretno u Lovranu 12. veljače i 2. kolovoza 1957. te u Lignju 17. veljače 1957¹⁷⁰. Špoljar u spomenutom novinskom članku navodi da je do travnja 1957. prikazana pet puta¹⁷¹. Iza premijere *Osvete* dramska sekcija uvježbala je u kratku roku još tri kraće komedije¹⁷².

Dramska sekcija tijekom 1957. izvodila je još i Špoljarovu jednočinku *Dragi gosti* (u Lovranu 22. travnja 1957. i u Poljanama, nepoznatog datuma¹⁷³), a 1958. u režiji Ljubice Pjevar Špoljarovu komediju u dva čina *Juriš na stan*¹⁷⁴. Navedena djela sačuvana su u Špoljarovoj ostavštini pod nazivom *Vila na morskom žalu: Dvije komedije*¹⁷⁵. Nisu objavljena, nego su umnožena u sto primjeraka sa zadržanim autorskim pravima. Vjerojatno su pisana u Lovranu prigodno za potrebe scenskog rada lovranskih amatera. Komedija *Dragi gosti*, po autorovim riječima, zbiva se za vrijeme ljeta, negdje na Jadranu, a i vrijeme je radnje komada *Juriš na stan* suvremeno. Općenito, za razliku od Špoljarovih ranijih pulskih godina, kada je u kreativnom stvaranju i javnim priredbama postojao neizbježan so-realistički imperativ snažnih i izravnih ideoloških poruka, u igrokazima u drugoj polovici 1950-ih daju se vedri, humorni, ležerniji, zabavniji, razigrani sadržaji, a neki od njih već proizlaze iz duhovitih situacija socijalističke svakodnevice opterećene birokratskim devijacijama i suvremenih problema kao nedostatka stambenog prostora i slično.

Na smotri KUD-ova s područja općina Opatije i Matulja u svibnju 1958. godine tamburaški zbor „Lovora“ dobio je u svojoj kategoriji prvu nagradu, a dramska sekcija u svojoj je osvojila drugo mjesto. Također u svibnju, na Oblasnom festivalu instrumentalnih sastava i folklora Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre u Labinu, tamburaški zbor osvojio je treće mjesto¹⁷⁶.

¹⁶⁹ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Fotografije: Osobne fotografije: komad 3/6); Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)”, str. 286.

¹⁷⁰ Pismohrana KUD „Lovora“ Lovran, br. 22/58, Popis izvedenih kazališnih djela u 1957. godini s prijavljenim prihodom Jugoslovenskoj autorskoj agenciji.

¹⁷¹ Vidi bilj. 162.

¹⁷² Vidi bilj. 161.

¹⁷³ Vidi bilj. 170.

¹⁷⁴ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR” Lovran 1948.-1998.*, str. 29.

¹⁷⁵ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Književno stvaralaštvo, Rukopisi: Igrokazi.

¹⁷⁶ (Č. V.) „Nagrađeni najbolji učesnici smotre kulturno-prosvjetnih društava iz Opatije i Matulja”, *Novi list*, 7. svibnja 1958., str. 2; „Najbolja trsatska glazba”, *Novi list*, 22.

Dvije uspješne godine KUD-a „Lovor“ zaokružene su 5. i 6. prosinca 1958. godine svečanom proslavom 10. obljetnice društva i 50. obljetnice kulturno-prosvjetnog rada u Lovranu, koja se održala pod pokroviteljstvom Kotarske prosvjetne skupštine¹⁷⁷. Djelovanje „Lovora“ predstavljeno je kao nastavak svijetle tradicije prosvjetnog rada i buđenja nacionalne svijesti započete pedeset godina ranije, u Hrvatskoj čitaonici „Danica“ i pučkom društvu „Knez-Grad“. Društva su bila središta narodnog kulturnog života, a u okviru „Danice“ djelovali su mješoviti pjevački zbor, tamburaški zbor i limena glazba. Na svečanosti je pročitana reminiscencija Viktora Cara Emina koja opisuje kulturno-prosvjetno djelovanje na Lovranštini u prošlosti, kojom je stari književnik uputio čestitku „Lovoru“. U umjetničkom dijelu programa nastupili su pjevački zbor, tamburaški zbor, dramska sekcija i limena glazba. Dramska sekcija izvela je Špoljarovu komediju *Juriš na stan*. Na proslavi su sudjelovali i KUD-ovi iz Kastva, Rijeke i Opatije kao i pripadnici garnizona JRM-a. U izložbenom prostoru KUD-a „Lovor“ bila je priređena i izložba o kulturno-prosvjetnom radu u Lovranu u razdoblju od pedeset godina. U Špoljarovoj ostavštini sačuvani su fotografski zapisi koji se po svemu odnose na proslavu obljetnice¹⁷⁸.

Nisu poznati drugi podaci o suradnji Zlatka Špoljara i društva „Lovor“ niti je li se ona nastavila u nekom obliku i nakon 1958. godine. Prema usmenim izvorima, u pismohrani Društva u zapisnicima sjednica nakon 1958. godine nije zabilježen nijedan podatak koji bi svjedočio o tome.

Dramska sekcija Društva nastavila je uspješno djelovati u kontinuitetu sve do 1980. godine, dok tamburaški zbor iza 1958. godine više ne djeluje jer je ostao bez zborovođe¹⁷⁹. Rad KUD-ova u to je vrijeme općenito zapao u dužu krizu, djelomično zbog neravnomyernih dotacija, kako su se žalila neka društva, dobrim dijelom zbog opadanja interesa u mlađe populacije jer su neki oblici rada zastarjeli, a najviše zbog nedostatka stručnih voditelja i zborovođa. Moglo bi se reći da je Špoljar, svojim angažmanom u tamburaškoj sekciji i, pogotovo, u pjevačkom zboru „Lovora“, granama koje su prije

svibnja 1958., str. 3.

¹⁷⁷ „Proslava 50-godišnjice kulturno-prosvjetnog rada u Lovranu“, *Novi list*, 5. prosinca 1958., str. 3; „Svijetao jubilej“, *Novi list*, 10. prosinca 1958., str. 3.

¹⁷⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Fotografije: Preslike iz albuma obitelji Špoljar, komadi: 4/5, 4/6, 4/7.

¹⁷⁹ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-327, *Narodni odbor općine Opatija*, 3.3. Savjeti, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1956.-1963.: sjednice 18. prosinca 1959. (toč. 1), 1. ožujka 1960. (toč. 4); *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 6, 29, 30.

Slika 2. Proslava vjerojatno 10. obljetnice KUD-a „Lovor“ i 50. obljetnice kulturno-prosvjetnog rada u Lovranu, prosinac 1958. Neda i Zlatko Špoljar sjede u sredini, ispred govornika. (HR-DARI-1107, Fotografije, Preslike iz albuma obitelji Špoljar, 4/5)

njegova dolaska bile u krizi te nakon njegova povlačenja trajno ili na desetljeće prestale djelovati, osim što je oživio njihov rad, odgodio trajniju krizu za nekoliko godina.

Lovranu za ženski pjevački zbor

Dok je Špoljarov rad u „Lovoru“ s tamburaškim zborom i dramskom sekcijom bio uspješan nastavak prethodnog razdoblja, osvježenje i kvalitetno korištenje potencijala članova, s pjevačkim zborom Špoljar je krenuo od početka, od novog osnivanja. Naime rad prethodnog mješovitog pjevačkog zbora u potpunosti je bio prekinut nakon 1951. godine¹⁸⁰. Iako Špoljar navodi da je ženski pjevački zbor osnovan na inicijativu *Društva žena*¹⁸¹, nesumnjiv je njegov poticaj i njegova uloga na okupljanju pjevačica. Vjerojatno je značajnu neformalnu ulogu imala njegova supruga Neda, koja je i sama pjevala u zboru, zajedno s nekim svojim kolegicama nastavnica i vjerojatno članicama *Društva žena*¹⁸² koje su činile inicijalnu skupinu članica.

¹⁸⁰ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 10.

¹⁸¹ Vidi bilj. 162.

¹⁸² Početkom 1950-ih masovne organizacije proizašle iz antifašističkog pokreta tijekom Drugog svjetskog rata reorganiziraju se i osuvremenjuju u duhu proklamiranih političkih promjena ka decentralizaciji sustava i uvođenju društvenog upravljanja. Na kongresu

Prema podacima iz travnja 1957. godine¹⁸³ tek osnovani četveroglasni ženski zbor ima 32 članice i pod Špoljarovim je ravnanjem. U tom trenutku već se pripremao za prve nastupe na akademijama povodom Prvog svibnja i Dana mladosti, a nastupao je i u drugim sličnim prigodama tijekom 1957. i 1958. godine. Do ambiciozno najavljena osnivanja mješovitog pjevačkog zbora ipak nije došlo u vrijeme Špoljarove suradnje s „Lovorom“, a ni dugo kasnije.

Špoljar je imao veliko iskustvo u radu sa zborovima i pjevačkim društvima, neke je i osnivao. Skladao je zbornice pjesme po narudžbi za pojedine zborove, dobivao njihova priznanja. U njegovu opusu upravo je najviše skladbi za zborove *a capella* ili uz pratnju tamburaškog zbora. Radi se o obradama narodnih napjeva, obradama za dječje zborove, zatim autorskim skladbama za dječje, ženske, muške i mješovite zborove, kao i o obradama skladbi drugih autora za tamburašku pratnju¹⁸⁴.

I u radu s lovranskim ženskim zborom Špoljar je ostavio svoj pisani autorski trag. U njegovoj ostavštini među muzikalijama sačuvan je notni rukopis vokalne skladbe *Lovranu*, koju je Špoljar potpisao, ali nije datirao¹⁸⁵. Nije naveo ni autora teksta, iako to i nije neobično, jer to nije uvijek običavao kad je on bio autor teksta i glazbe. Kako u njegovoj ostavštini nisu sačuvani zapisi poput dnevnika ili radnih bilješki u kojima bi on sam dokumentirao svoj rad¹⁸⁶ ili značajnija korespondencija koja bi bila izvor za istraživanje njegova stvaralaštva, odnosa i suradnji, muzikalija sama po sebi nije govorila mnogo. Skladba nigdje nije objavljena, bilo je upitno je li uopće izvođena. Pjesme *Lovranu* danas se nitko ne sjeća, današnjim članovima lovranskog zbora potpuno je nepoznata, nisu je

---

AFŽ-a 1953. godine organizacija je ukinuta, a osnovan je Savez ženskih društava Jugoslavije. Kao i u slučajevima drugih društava i organizacija, donijeta je politička odluka iz najužeg vrha vlasti, da bi se potom transmisijom i subordinacijom prema nižim upravnim razinama gradio njezin ustroj, a novi reformirani sadržaj tražio usput. Pritom su nadležnosti ustvari ostale iste ili slične. („Osnovan Savez ženskih društava Jugoslavije”, *Riječki list*, 2. listopada 1953., str. 3.)

¹⁸³ Vidi bilj. 156.

¹⁸⁴ Levak, Ivana, nav. dj., str. 25–29, 31–35.

¹⁸⁵ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Glazbeno stvaralaštvo, Rukopisne muzikalije: Autorske skladbe (Vokalne i vokalno-instrumentalne).

¹⁸⁶ Sačuvan je samo jedan nedovršen, ispravljan i nesiguran pokušaj rekapitulacije i kronologije vlastitog rada u konceptu, vjerojatno nastao iz prilične vremenske distance (HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Osobni spisi: Koncept odgovora na pitanja postavljena Špoljaru u intervjuu o njegovom stvaralačkom i pedagoškom radu, i druge bilješke s kronologijom djela 1950.-1960.). U njemu je čak skladba *Lovranu* spomenuta, naknadno umetnuta uz godinu 1959., što se, iz svega istraženog, ne čini pouzdanim podatkom.

nikad izvodili, a starijih članova koji bi pamtili već daleko razdoblje lovranskih 1950-ih godina, nažalost, sve je manje. Osim jedne nedatirane fotografije iz Špoljarove ostavštine na kojoj je Špoljar sa lovranskim ženskim zborom i jedne samog zbora¹⁸⁷, što također nije govorilo mnogo, poveznica s notnim zapisom bio je strojopis teksta pjesme *Lovranu*, nepotpisan, nedatiran i bez navedenog autora¹⁸⁸, koji je Špoljar očito uglazbio. Iako je veza između skladbe i teksta pjesme kao njena predložka bila očigledna, tek je daljnje istraživanje djelovanja KUD-a „Lovor“ i Špoljarove uloge u njemu u drugim arhivskim i tiskanim izvorima otkrilo što se dogodilo sa skladbom¹⁸⁹.

Slika 3. Rukopis skladbe *Lovranu* (HR-DARI-1107, Glazbeno stvaralaštvo, Rukopisne muzikalije: Autorske skladbe)

Usporedbom teksta u notnom zapisu skladbe i tekstualnom predlošku uočava se da je prilikom uglazbljivanja došlo do izmjena u tekstu pjesme. Pritom se ne radi samo o metroritamskoj prilagodbi teksta i glazbe u prve dvije strofe koje su iz tekstualnog predloška preuzete u skladbu već i o značajnijoj sadržajnoj izmjeni teksta refrena, koja je upućivala na zaključak da je skladba pisana za neku posebnu namjenu, za svečanu pjesmu, posvetu Lovranu, koja se je trebala izvoditi u posebnim službenim prigodama. Dok tekst refrena u tekstualnom predlošku kao i cijela pjesma sadrži mirne i

opuštajuće slike Lovrana pod Učkom, kao rođenog iz morskih valova i usnulog uz more, te suprotstavlja njegovu pomorsku prošlost

¹⁸⁷ HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Fotografije, Osobne fotografije: komad 3/7, 3/8; Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)”, str. 286.

¹⁸⁸ HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Glazbeno stvaralaštvo, Rukopisne muzikalije: Stihovi pjesama narodnih, Z. Špoljara i drugih autora (uglazbljenih ili u toj namjeri?).

¹⁸⁹ Posebno zahvaljujem gospođi Nadi Čepar, predsjednici KUD-a „Lovor“, koja je sa svoje strane u istraživanju puno pomogla pretražujući, nažalost, vrlo fragmentarnu dokumentaciju Društva iz ranijih godina njegova djelovanja.

njegovoj tadašnjoj vedroj stvarnosti mjesta za ljetni odmor koje zove na ugodne doživljaje („Lovrane, grade ponosnih mornara [...] sad odmor pružaš i zaklon od žara [...] Lovrane, Lovrane, eto nas čim zora svane!“), u skladbi je u tekst refrena unesena sama posveta Lovranu upravo glazbom i uključena sloboda kao njegova najuzvišenija vrijednost.

Lovrane, grade podno Učke gore,
tebi u čast nek izpunih grudi
zvuci pjesme zanosne sad zaore:
U slobodi ti nam sretan budi!

Analiza glazbenog dijela skladbe¹⁹⁰ ukazuje na jasno suglasje metroritamske strukture teksta i glazbe, melodija je logična i smisleno sadržajna te s tekstem čini čvrstu cjelinu. Pisana je za ženski zbor, četveroglasno. Glazba je melodična, harmonična – lijepa svečana pjesma. Skladba je za izvođače vrlo zahtjevna i upućuje na zaključak da je Špoljar dok ju je skladao surađivao s vrlo dobrim zborom ili je skladbu namijenio glasovno vrlo sposobnim pjevačima. Vrlo vjerojatno sudjelovao je i sam u njezinoj izvedbi, kao dirigent, što se na kraju potvrdilo istraživanjem.

I doista, pjesma jest izvedena u vrlo svečanoj prilici, i to, kako stoji u izvješću tajnika Bogdana Sirotnjaka o radu Društva za 1958. godinu, „[...] na akademiji proslave na kojoj su otpjevale pjesmu ‚Lovranu‘ koju je za tu zgodu posebno komponirao drug Zlatko Špoljar, a koju su naše pjevačice odlično otpjevale“¹⁹¹. Evidentno se radi o svečanoj proslavi 10. obljetnice djelovanja društva i 50. obljetnice kulturno-prosvjetnog rada u Lovranu održanoj 5. i 6. prosinca 1958. godine, koja je nesumnjivo bila posebno značajan događaj i prikladan trenutak za himnu Lovranu. Vođenje zbora 1958. godine Špoljar je prepustio Miri Rogić, ali je očito bio još vrlo uključen u njegov rad¹⁹². U Špoljarovoj ostavštini sačuvane su fotografije članica zbora i drugih uzvanika, tako i samog Špoljara i njegove supruge Nede, ispred kina i u dvorani, prigodom spomenute proslave¹⁹³.

Stihovi pjesme *Lovranu*, djelomično uglazbljeni u spomenutoj skladbi, zanimljivi su sami po sebi. Iz svega rečenog opravdano se može zaključiti da ih je napisao Špoljar.

¹⁹⁰ Ljubazno zahvaljujem dr. sc. Mirni Marić, docentici Učiteljskog fakulteta u Rijeci, na analizi notnog zapisa pjesme *Lovranu* i drugoj stručnoj pomoći.

¹⁹¹ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 10, 13.

¹⁹² Na i. mj.

¹⁹³ Vidi bilj. 178.

Lovranu

Gdje lovor niče iz kamene stijene,
gdje stoljetnoga hrasta tiho šapću grane,
gdje more šumi i vali se pjene -
tu zidi stoje drevnoga Lovrana.
Lovrane, grade podno Učke gore,
iz bijelog ko da ti se rodi vala.
Dok plavo tebe zapljuskuje more,
ti ko da snivaš pokraj divnog žala.

Na žalu morskom kao galeb bijeli
u azurnoj vodi vodi Lovran gleda lice.
Raskrilio se ko da letjet želi
daleko nekud tragom smjele ptice.

Lovrane, grade ponosnih mornara
što svijetom nekad plovili su smjelo,
sad odmor pružaš i zaklon od žara
kad sunce vrelo pali naše čelo.

Čim zora svane, sjest ćemo u barku,
zaplovit mirno ispred tvojih žala
i šaptat, šaptat svoju ljubav žarku
tad jedan drugom ja i moja mala.

Lovrane, Lovrane,
eto nas čim zora svane!

U pjesničkom se predlošku koriste, kao i u mnogih drugih pisaca¹⁹⁴, poznati motivi drevne i slavne prošlosti grada i njegovih stanovnika, zemljopisnog položaja, pejzaža, prirodnih ljepota, mora i botaničkog bogatstva Lovrana kao i metaforička usporedba s raskriljenom bijelom pticom. Zatim, nenadano i naglo, iz uspavane trajne ljepote grada, u drugoj polovici pjesme autor mijenja atmosferu, unosi motive iz suvremenosti, živu turističku stvarnost Lovrana koji zove na uživanje u ljetu. Teško je reći radi li se o autentičnom poetskom nadahnuću ili je tekst pisan s namjerom ili po narudžbi, možda za neki šlager, za neku turističko-promidžbenu svrhu, kako

---

¹⁹⁴ Jurdana, Vjekoslava, „Književn(ičk)o lice Lovrana”, *Zbornik Lovranščine*, knj.1, 2010., str. 313–349.

Slika 4. Uprava i članovi KUD-a „Lovor“, među njima i članice ženskog zbora. Neda Špoljar u trećem redu, sedma slijeva, Zlatko Špoljar u drugom redu, treći slijeva. Lovran, prosinac 1958.? (HR-DARI-1107, Fotografije, Preslike iz albuma obitelji Špoljar, 4/7)

bi se možda moglo pretpostaviti po njezinu opuštajućem, ležernom i vedrom sadržaju i tonu.

Što se skladbe tiče, moguće je da nikad više nije izvedena, a ako jest, možda samo koji put tijekom 1959. godine. Naime već te godine gasi se aktivnost ženskog zbora, vjerojatno zbog preopterećenosti njegovih članica obvezama¹⁹⁵. U svakom slučaju, moglo bi se reći da je skladba *Lovranu* bila prva svečana pjesma Lovrana, koja nije zaživjela, vjerojatno zbog velika diskontinuiteta u djelovanju zbora. Pjevački zbor kao mješoviti ponovo je obnovljen tek desetljeće kasnije, povodom 20. obljetnice djelovanja KUD-a „Lovor“ 1968. godine, te djeluje do današnjih dana¹⁹⁶. Novije generacije lovranskih pjevača amatera već dugo kao svečanu pjesmu izvode *Lovrane grade* Josipa Kaplana, Špoljarova suradnika iz pulskih dana, koji je živio u Lovranu od 1962. do kraja života.

U Špoljarovoj ostavštini sačuvano je još nekoliko rukopisa autorskih skladbi za koje se može pouzdano tvrditi da su nastale za vrijeme njegova života u Lovranu. To su vokalna *Nad grobom tvojim* (Lovran, 17. 10. 1956.) i dvije instrumentalne: *Menuet*

¹⁹⁵ *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR“ Lovran 1948.-1998.*, str. 10, 13.

¹⁹⁶ Isto, str. 13; Stiglic, Silvana, „Kulturno-umjetničko društvo „Lovor““, *Lovranski list*, god. X, br. 38, studeni 2015., str. 6 i 7.

(*modo antiquo*) (Lovran, 29. 3. 1958.) i *Ples modrih zvončiča* (13. 4. 1958.)¹⁹⁷. Također, prema fragmentarnim Špoljarovim bilješkama, 1956. godine nastala je *43. istarskoj diviziji* (tekst T. Ujčić) i još neke skladbe objavljene u zbirci *Pjesme mladosti*¹⁹⁸, a sigurno ih je bilo još. Kao autor Špoljar se u lovranskom razdoblju intenzivno, pogotovo nakon 1958. godine, posvetio pisanju igrokaza i glazbe za njih.

Suradnja s Društvom „Naša djeca“ i osnovnom školom

Nakon rata središte društvenog života u Lovranu, kako je već više puta naglašeno, bila je škola, dijelom iz razloga što je sustav namijenio učiteljima utjecajnu društvenu ulogu i obvezu kulturno-prosvjetnog rada, animiranja, okupljanja, masovnog uključivanja stanovništva i osnivanja društava, a dijelom zato što su učitelji imali sposobnosti, znanja i vještine za pokretanje i izvedbu akcija. Jedan od razloga sigurno je bio i nedostatak prostora za odvijanje brojnih društvenih aktivnosti koje su se s vremenom razvile u gradu, pogotovo nakon što je zgrada Doma kulture odnosno kavana „Jadran“ vraćena u svoju prvotnu ugostiteljsku funkciju. Oko škole se je razvijao rad mnogih društava, tako od početka 1950-ih i rad Saveza pionira i živa aktivnost Društva „Naša djeca“¹⁹⁹. Obje organizacije, povezane u svom radu, u nadležnosti su imale razvijanje različitih školskih i izvanškolskih aktivnosti za djecu kao i brigu o potrebama djece, između ostalog i na području organizacije slobodnog vremena, razvijanja raznih vještina, umjetničkog izražavanja, kulture i zabave za djecu. U savjete Saveza pionira ulazili su pedagozi, kulturni djelatnici, stručnjaci. Intencija reforme u organizaciji djece početkom 1950-ih bila je drugačiji pristup djeci od onog prvih godina poraća zasnovanog na strogosti, vojničkom duhu i disciplini, manjku igre, veselih sadržaja i zabave. Lovransko Društvo „Naša djeca“ u Lovra-

¹⁹⁷ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Glazbeno stvaralaštvo, Rukopisne muzikalije: Autorske skladbe

¹⁹⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Osobni spisi: Koncept odgovora na pitanja postavljena Špoljaru u intervjuu o njegovom stvaralačkom i pedagoškom radu, i druge bilješke s kronologijom djela 1950.-1960.

¹⁹⁹ „U Rijeci je održano savjetovanje u vezi osnivanja društva „Naša djeca“, *Riječki list*, 23. veljače 1951., str. 1; „Pred osnivanje društava „NAŠA DJECA“, *Riječki list*, 25. veljače 1951., str. 3. Lokalna društva „Naša djeca“ po gradovima i kotarima osnivaju se od proljeća 1951. godine uz pomoć savjeta Saveza pionira (Duda, Igor, *Danas kada postajem pionir: Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, Srednja Europa – Sveučilište Jurja Dobrile, Zagreb – Pula, 2015., str. 33). Više o ulozi Saveza pionira kao odgojno-zabavne organizacije izvan škole i djelovanju Društva „Naša djeca“ u sustavu društvenog rada s djecom u: isto, str. 23–58.

nu je osnovano u rujnu 1951. među prvima u Kotaru Rijeka, čime je oživio i rad pionirske organizacije u školi, koja je u svom sastavu imala pjevačku i dramsku sekciju²⁰⁰. S vremenom je osnovan i omladinski tamburaški zbor. Društvo je usko surađivalo s KUD-om „Lovor“, odgajajući mlađe generacije amatera²⁰¹. Mnogi nastavnici bili su članovi i nositelji rada oba društva²⁰².

Zlatko Špoljar ostvario je u već pokrenutoj živahnoj kulturnoj praksi 1957. godine, u koju su bili uključeni gotovo svi lovranski akteri u kulturi, i suradnju s Društvom „Naša djeca“ kroz jednu dječju kazališnu predstavu. Mladi glumci uz pomoć svojih nastavnika pripremili su i 21. svibnja 1957. u kinu izveli Špoljarov igrokaz za djecu *Čudnovata toljaga*²⁰³. Radi se o opsežnijem glazbeno-scenskom djelu u trajanju od dva sata, prema autorovim riječima²⁰⁴, veselom

²⁰⁰ „Uspjesi društva ‚Naša djeca‘ u Lovranu”, *Riječki list*, 22. lipnja 1952., str. 3; (S) „Pedagoško obrazovanje roditelja”, *Riječki list*, 4. siječnja 1953., str. 3. Članovi Društva bili su učitelji i roditelji, lovransko društvo je stvorilo vlastitu financijsku osnovu otvaranjem uspješne knjižare i papirnice, iz koje se financirala proslava Dana dječje radosti, pokloni za djecu, pomaganje siromašnoj djeci iz okolnih mjesta plaćenim prijevozom, a zbog svojih uspjeha Društvo je dobivalo značajne dotacije od vlasti i poduzeća. Važna aktivnost bila je stručno savjetovanje roditelja. Problem prostora trebalo je riješiti uređenjem Pionirskog doma s pozornicom za priredbe, ali je stalno odgađano njegovo otvaranje („Lovransko društvo ‚Naša djeca‘ nije dobilo prostorije”, *Novi list*, 28. veljače 1957., str. 2).

²⁰¹ Vidi bilj. 81.

²⁰² Miletić, Cvjetana, „Josipa Gagulić – kanturica, tancurica i učiteljica”, *Lovranski list*, god. IX, br. 36, prosinac 2014., str. 16. U članku se opisuje tadašnja poticajna atmosfera za rad nastavnika u školi i izvan nje. „Bili smo dobro društvo u školi. Ravnatelj nam je bio gospodin Stjepan Kuraja, a on nam je dopuštao da se razmašemo s idejama [...]”. Gospođa Gagulić vodila je u školi folklornu grupu, zajedno s majkama šivala kostime, pjevala u „Lovoru“, čiji je član bila više od 35 godina. Pjevala je i solo kod Zlatka Špoljara, kasnije kad je on već živio u Opatiji. Lovransku školu u proljeće 1953. godine posjetili su francuski prosvjetni djelatnici, a u novinskom izvješću opisuju se njihovi dojmovi. Posebno su bili iznenađeni ozračjem bliskosti u zbornici, u odnosima između direktora, profesora i učitelja. Bili su impresionirani zanosom djece prilikom zbornskog pjevanja, istaknule su novine koje prenose i dojam francuskih učitelja da glazba u Jugoslaviji ima značajnije mjesto nego u Francuskoj. („Iznenađeni smo atmosferom intimnosti”, *Riječki list*, 17. travnja 1953., str. 3.)

²⁰³ U literaturi se navodi podatak da je djelo napisano 1938. godine (Levak, Ivana, nav. dj., str. 35), iako je u ostavštini jedno tiskano izdanje partiture s 23 napjeva datirano 1956., dok drugo sačuvano tiskano izdanje s 22 kraća napjeva s manje teksta nije datirano (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Glazbeno stvaralaštvo, Tiskana izdanja: Ostale partiture). Sačuvano je i nekoliko verzija rukopisa djela s 23 napjeva (Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Rukopisne muzikalije: Glazba za scenska djela). Moguće je da je Špoljar djelo napisao prije rata, 1950-ih doradivao i proširivao, a i mijenjao naziv. U Puli je 1953. igrokaz izveden pod nazivom *Toljago, skoči iz torbe* (vidi bilj. 149).

²⁰⁴ Vidi bilj. 149.

Slika 5. Nacrtni plakat za predstavu *Čudnovata toljaga*, autor T. Grgin, 1957. (HR-DARI-1107, Ilustrativni materijal)

igrokazu s pjevanjem, napisanom po motivima Grimmovih bajki *Stoliću, prostri se*, s 23 napjeva, uz pratnju klavira ili tamburaškog orkestra. Komad „[...] iznosi na scenu prizore o svakodnevnim brigama malog čovjeka iz prijašnjih vremena: neimaština, izrabljivanje od strane bogatih, prijevare i zelenaštvo. Premda se nigdje ne moralizira deklamatorski, načela da svaki treba da bude naplaćen po radu i da prijevera i nepoštenje ne smiju ostati nekažnjeni jasno su istaknuta u samoj radnji.“ Za mlade izvođače komad je bio zahtjevan zbog opsežnosti i karaktera likova. Plakat za predstavu nacrtao je Tomislav Grgin, profesor psihologije, tada angažiran u kulturno-prosvjetnom životu Lovrana²⁰⁵. U pripremi predstave, kako se vidi na jednoj fotografiji, sudjelovala je i Špoljarova supruga Neda, a vjerojatno je bio uključen i Špoljar osobno kao autor. Fotografije predstave sačuvane su u ostavštini Zlatka Špoljara²⁰⁶. Zanimljivo je da lovranska djeca nisu tad prvi put izvodila neko Špoljarovo djelo. U arhivskim zapisima zabilježeno je da su lovranski pioniri 1946. godine izveli Špoljarov igrokaz *Kad tate i mame nema kod kuće*²⁰⁷.

Igrokazi i dječja ili pionirska kazališta, koja se tada osnivaju, ocijenjeni su posebno prikladnim oblicima rada s djecom u duhu

²⁰⁵ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, *Zlatko Špoljar*, Ilustrativni materijal.

²⁰⁶ Isto, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela, komadi 1/4, 1/5, 1/6, 1/7, 1/7a.

²⁰⁷ Vidi bilj. 33.

reformskih nastojanja poduzetih 1950-ih. Zgodne, pedagoški primjenjive, široko izvedive scenske forme, bliske djeci, pogotovo igrokazi s glazbenom pratnjom i glazbenim brojevima u kojima se kroz pjevanje, glumu i scenski pokret, ali i pripremu scenografije, djeca mogu svestrano umjetnički i emocionalno izražavati i razvijati, dok se pritom s lakoćom kroz vedru aktivnost i sadržaj prenose poučne poruke i znanja, a neizravno i poželjne društvene vrijednosti i moralne vrline kao poštenje, marljivost, solidarnost, kolektivni duh, odanost prema zajednici. Taj je pristup ustvari bio potpuno u skladu sa Špoljarovim predratnim pedagoškim uvjerenjima u duhu *nove škole*. Špoljar je i prije i nakon rata pisao igrokaze za djecu, glazbu za vlastite igrokaze, za igrokaze po narodnim motivima, za igrokaze po pričama braće Grimm (*Snjeguljica, Ivica i Marica, Čudnovata toljaga*), dramaturgiju i glazbu za *Šegrta Hlapića* I. Brlić Mažuranić, a uglazbljivao je i igrokaze za djecu drugih autora. U pokrenutim reformnim tendencijama našao se još jednom na svom području pedagoške prakse. Kao autor posvetio se igrokazima i suradnji s dječjim kazališnim produkcijama. Prema njegovim bilješkama, u drugoj polovici 1950-ih, upravo za života u Lovranu, piše glazbu za vlastite igrokaze *Ivica je opet naš, Cirkus Bijeli slon, Vilenjački tronožac, Djevojčica i dvanaestero braće* i za igrokaz/balet *Veseli lutak Harlekin* M. Širole. *Čudnovata toljaga* bio je vrlo popularan igrokaz, rado su ga tih godina izvodili u školskim produkcijama u Hrvatskoj. Tih

Slika 6. Predstava *Čudnovata toljaga*, Lovran, 1957. (HR-DARI-1107, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela, 1/5)

Slika 7. Predstava *Čudnovata toljaga*, Lovran, 1957. (HR-DARI-1107, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela, 1/7)

Slika 8. Predstava *Čudnovata toljaga*, poklon glumaca. Neda Špoljar prva zdesna. Lovran, 1957. (HR-DARI-1107, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela, 1/4)

godina, a i kasnije sve do 1970-ih, njegovi igrokazi izvodili su se u školama, dječjim kazalištima i kazališnim produkcijama Društva „Naša djeca“ širom Hrvatske. Autoru su djeca glumci slali potpisane fotografije s prizorima svojih predstava²⁰⁸.

²⁰⁸ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-1107, Zlatko Špoljar, Fotografije, Izvedbe Špoljarovih djela, komadi 1/1, 1/2, 1/3, 1/8, 1/9, 1/10, 1/11, 1/12.

Na području Liburnije Špoljar je, osim s lovranskim Društvom „Naša djeca“, dosta surađivao i s društvom u Poljanama i njihovim tamburaškim zborom koji je vrlo uspješno vodio, opet, učitelj Petar Riker²⁰⁹. Drugo područje Špoljarove suradnje sa školama i Društvom „Naša djeca“ upravo su bili tamburaški zborovi. Kao i igrokazi, smatrani su odgojno prikladnom umjetničkom formom, pa se prišlo organiziranjem osnivanju tamburaških zborova pri društvima „Naša djeca“ i u školama. Kao glazbeni pedagog 1953. za Društvo „Naša djeca“ napisao je priručnik *Rad pionirskih tamburaških zborova* s uputama za organizaciju rada zborova i vođenje tamburaških školi, koji je objavljen u Biblioteci Saveza pionira Hrvatske u nekoliko ponovljenih izdanja²¹⁰. Špoljar je smatrao da je tamburaško sviranje vrlo pogodno i primjenjivo u glazbenom obrazovanju, jer se sviranje tamburice lako uči, pa su glazbeno-pedagoški učinci brzi, što djecu privlači glazbi i grupnom muziciranju. Osim toga tamburaška glazba bliska je narodnoj tradiciji i emocionalno formativna. Špoljar je pisao po narudžbi glazbu za mnoge dječje tamburaške zborove.

Kad je kriza krajem 1950-ih značajnije zahvatila rad KUD-ova na Liburniji, jednim od uzroka smatrala se zastarjelost nekih oblika rada neprivačnih mlađim generacijama. To se posebno odnosilo na tamburaške zborove u društvima. Čak se smatralo da se možda pretjerano inzistira na toj formi u KUD-ovima. I doista, zahvaljujući Društvu „Naša djeca“ tamburaška glazba održala se kroz dječje umjetničke sekcije i škole, a tamo se zadržavala i kroz 1960-te, opet zahvaljujući entuzijazmu prosvjetnih djelatnika. Štoviše, nadležni su krizu u društvima nastojali riješiti jačom suradnjom KUD-ova i društava „Naša djeca“ koja su dobro radila i otvarala mogućnosti novim umjetnosti sklonim generacijama. Krizu kadrova opet su trebali svojim dodatnim radom kompenzirati nastavnici preuzimanjem vođenja pojedinih sekcija u KUD-ovima. Dok su u drugim mjestima Liburnije prosvjetni djelatnici bili slabije angažirani u KUD-ovima, direktor lovranske škole Stjepan Kuraja jednom prigodom ističe dobar primjer lovranske škole po tom pitanju²¹¹. Na godišnjim smotrama zajednički su nastupali KUD-ovi, pionirske sekcije i Društvo „Naša djeca“²¹².

²⁰⁹ (Č. V.) „Uspjeh omladinskog tamburaškog zbora iz Poljana“, *Novi list*, 15. prosinca 1956., str. 3.

²¹⁰ Duda, Igor, *Danas kada postajem pionir...*, str. 71, 198, 259.

²¹¹ Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-327, *Narodni odbor općine Opatija*, 3.3. Savjeti, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1956.-1963.: sjednica 1. ožujka 1960. (toč. 4).

²¹² Na i. mj.

Slika 9. Novogodišnji domjenak u zbornici lovranske osnovne škole, druga polovica 1950-ih. Zlatko Špoljar stoji drugi s lijeva, Neda Špoljar ispod sata, s naočalama. (HR-DARI-1107, Fotografije, Preslike iz albuma obitelji Špoljar, 4/9).

Zlatko Špoljar živio je u Lovranu do 1960. godine, kada se s obitelji seli u Opatiju. Nisu pronađeni podaci o njegovim eventualnim kasnijim suradnjama s lovranskim amaterima ili školom. I nakon preseljenja u Opatiju on surađuje s Društvom „Naša djeca“ u Poljanama i s Petrom Rikerom. S Josipom Kaplanom, svojim suradnikom iz pulskih dana, početkom 1960-ih surađuje u radu s tamburaškim orkestrima u Rijeci²¹³. Aktivan i u poznijoj dobi, nastavlja se baviti glazbeno-pedagoškim i autorskim radom u glazbi i književnosti, surađuje s brojnim društvima i školama u Hrvatskoj. Njegove zbarske skladbe i danas se izvode i objavljuju.

Zlatko Špoljar preminuo je u Voloskom 1981. godine.

Umjesto zaključka

Suradnja Zlatka Špoljara i lovranskih kulturnih i prosvjetnih ustanova bila je kratka, ali nesumnjivo intenzivna i produktivna, kreativan spoj. Oživjela je aktivnost svih segmenata društva „Lovor“, a obogatila je i rad s djecom. Kraj 1950-ih nosi krizu radu KUD-ova, opada interes mladih za neke forme djelovanja, traže se novi oblici

²¹³ Ruck, Lovorka, „Prilog biografiji: riječka grada“, u: Grgurić, Diana – Marić, Mirna (ur.), *Josip Kaplan: zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Josipa Kaplana, Rijeka, 23. listopada 2010.*, Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“, Viškovo, 2012., str. 53.

izražavanja, načini motiviranja, djeluju brojne druge organizacije i društva. Kroz daljnja desetljeća glazbeni se ukus mijenjao, zagrljaj ideologije polako je popuštao, društvo se razvijalo i otvaralo, a kulturni amaterizam nastavio se razvijati izvan političkih okvira, kao amaterizam sam. Unatoč problemima i diskontinuitetu u djelovanju, lovranska glazbena društva obnovljena ili utemeljena u opisanom razdoblju, poput KUD-a „Lovor“ i lovranske limene glazbe, danas Puhačkog orkestra Lovran, i danas su među najznačajnijim gradskim kulturnim društvima, sada već s vrlo dugom tradicijom, koja razvijaju i šire svoju djelatnost u duhu vremena, oplemenjuju društveni život Lovrana i susjednih sredina, obogaćuju kulturnu ponudu i podržavaju razvoj turizma. I Društvo „Naša djeca“ djeluje već više od 65 godina. Danas, kao i onda, nezamjenjiva je uloga osobnog talenta i truda, kvalitetnih pojedinaca motiviranih da se uključe i sposobnih da motiviraju i uključuju druge u radost zajedničkog umjetničkog izražavanja.

Izvori

1. Državni arhiv u Rijeci (HR-DARI):
  - Fond 321, *Gradski narodni odbor Lovran*
  - Fond 1233, *Ivan Ribarić*
  - Fond 319, *Kotarski narodni odbor Opatija*
  - Fond 78, *Narodni odbor kotara Rijeka*
  - Fond 416, *Narodni odbor kotara Rijeka*
  - Fond 327, *Narodni odbor općine Opatija*
  - Fond 279, *Zbirka razglednica*
  - Fond 1107, *Zlatko Špoljar*
2. Pismohrana KUD-a „Lovor“
3. *Glas Istre*:
  - Rubić, I., „Narodna pjesma, nošnja i običaji dokazuju da je Istra hrvatska“, *Glas Istre*, 21. veljače 1946., str. 3.
  - „Priredba Hrvatske gimnazije iz Opatije u Lovranu“, *Glas Istre*, 19. travnja 1946., str. 3.
  - „Prve usmene novine u Lovranu“, *Glas Istre*, 19. travnja 1946., str. 3.
  - (M. D.) „Lovran“, *Glas Istre*, 16. svibnja 1946., str. 3.
  - „Veliki narodni festival u Lovranu“, *Glas Istre*, 23. lipnja 1946., str. 2.
  - „U nedjelju će se održati veliki festival u Opatiji“, *Glas Istre*, 29. lipnja 1946., str. 3.

- „Bilansa kulturno-prosvjetnog rada u kotaru Opatija”, *Glas Istre*, 3. srpnja 1946., str. 3.
  - „U Lovranu otvoreno je Oblasno radničko odmaralište”, *Glas Istre*, 25. rujna 1946., str. 2.
  - „Kulturno-prosvjetno stanje u kotaru Opatija”, *Glas Istre*, 1. studenog 1946., str. 2.
  - (J. P.) „21. ov. mj. otvorenje doma kulture u Lovranu”, *Glas Istre*, 19. prosinca 1946., str. 3.
  - (R.) „Svečano otvorenje doma kulture u Lovranu”, *Glas Istre*, 29. prosinca 1946., str. 3.
  - Špoljar, Z., „Uspjela smotra pjevačkih i folklornih grupa Kotara Pule”, *Glas Istre*, 11. lipnja 1954., str. 3.
4. *Riječki list*:
- (N.) „Novi život u Lovranu”, *Riječki list*, 7. siječnja 1948., str. 3.
  - „Do konca mjeseca oktobra provest će 5.500 trudenika svoj godišnji odmor u odmaralištima Istre”, *Riječki list*, 21. svibnja 1948., str. 1.
  - „Tražimo radnu snagu za obnovu obale u Lovranu” (oglas), *Riječki list*, 3. rujna 1948., str. 4.
  - „Budući filmski režiseri i glumci u Lovranu”, *Riječki list*, 4. studenog 1948., str. 2.
  - (žš) „Otvorenjem Muzičke škole postavljaju se čvrsti temelji za razvitak muzičkog života u Puli”, *Riječki list*, 19. prosinca 1948., str. 3.
  - (zš) „Muzička škola u Puli započela je radom”, *Riječki list*, 9. ožujka 1949., str. 3.
  - (zš) „Priredba Hrvatske gimnazije u Puli”, *Riječki list*, 24. travnja 1949., str. 3.
  - (Z. Š.) „Učiteljska škola u Puli pedagoški centar južne Istre”, *Riječki list*, 13. svibnja 1949., str. 3.
  - (zš) „Osvrt na izložbu knjiga u Puli”, *Riječki list*, 20. svibnja 1949., str. 3.
  - „Vijesti iz Opatije (U Lovranu će uskoro biti na novo...)”, *Riječki list*, 25. svibnja 1949., str. 2.
  - „Osnivanje Saveza kulturno-prosvjetnih društava Oblasti Rijeke”, *Riječki list*, 2. lipnja 1949., str. 3.
  - „Vijesti iz Opatije (Stalan orkestar...)”, *Riječki list*, 7. lipnja 1949., str. 2.
  - „Vijesti iz Opatije (Turistička komisija Narodnog fronta...)”, *Riječki list*, 10. lipnja 1949., str. 2.

- „Vijesti iz Opatije (Radna brigada frontovaca Opatije...), *Riječki list*, 15. lipnja 1949., str. 2.
- „Vijesti iz Opatije (Glavna turistička sezona u Opatiji...)”, *Riječki list*, 17. lipnja 1949., str. 2.
- Car Emin, Viktor, „Kad se sve naše kulturno-prosvjetne snage udruže...”, *Riječki list*, 26. lipnja 1949., str. 3.
- (ZŠ) „Uspješni završetak rada Učiteljske škole u Puli”, *Riječki list*, 30. lipnja 1949., str. 3.
- (D. G.) „Osvrt na Smotru kulturno-prosvjetnih društava Opatije i Festival KUD ‚Zora’”, *Riječki list*, 7. kolovoza 1949., str. 3.
- „Umjetnički koncerti u Lovranu”, *Riječki list*, 10. kolovoza 1949., str. 2.
- „Vijesti iz Opatije (Opatija je dobila brodsku redovitu vezu s Lovranom...)”, *Riječki list*, 21. kolovoza 1949., str. 2.
- „Kulturni i umjetnički život Pule”, *Riječki list*, 12. listopada 1949., str. 3.
- (ZŠ) „Akademija u Puli u čast geografa Jugoslavije”, *Riječki list*, 18. listopada 1949., str. 5.
- „Lovran je najbolji frontovski blok grada Opatije”, *Riječki list*, 3. siječnja 1950., str. 3.
- „Aktivnost sindikalne podružnice Učiteljske škole u Puli”, *Riječki list*, 12. ožujka 1950., str. 3.
- „Pioniri i omladinci pulske gimnazije gostovali u Raši”, *Riječki list*, 5. ožujka 1950., str. 3.
- V (nečitko prezime, op. a.), Rastko, „U Puli će se osnovati vedra pozornica”, *Riječki list*, 16. ožujka 1950., str. 3.
- „RKUD ‚Zora’ (Opatija) održalo priredbu u vojnoj bolnici u Lovranu”, *Riječki list*, 16. ožujka 1950., str. 3.
- „Izložba likovne sekcije KUD ‚Lovor’ iz Lovrana”, *Riječki list*, 20. travnja 1950., str. 3.
- „Smotra kulturno-umjetničkih društava Opatije”, *Riječki list*, 20. travnja 1950., str. 3.
- (R) „Počela smotra u Opatiji”, *Riječki list*, 23. travnja 1950., str. 3.
- „Treći dan Oblasnog festivala u Rijeci”, *Riječki list*, 6. svibnja 1950., str. 3.
- „Šest pjevačkih zborova na završnoj priredbi u Rijeci”, *Riječki list*, 7. svibnja 1950., str. 3.
- „89. sekcija sa 2800 učesnika na festivalu”, *Riječki list*, 7. svibnja 1950., str. 3.

- „Nagrađena najbolja omladinska društva Riječke oblasti”, *Riječki list*, 6. kolovoza 1950., str. 3.
- „U Rijeci je održano savjetovanje u vezi osnivanja društva ‚Naša djeca’”, *Riječki list*, 23. veljače 1951., str. 1.
- „Pred osnivanje društava ‚NAŠA DJECA’”, *Riječki list*, 25. veljače 1951., str. 3.
- (ZŠ) „Spletka i ljubav’ u pulskom kazalištu”, *Riječki list*, 24. ožujka 1951., str. 2.
- „KUD ‚Lovran’ priprema program za smotru”, *Riječki list*, 3. travnja 1951., str. 2.
- „Priredba društva iz Lovrana u Poljanama”, *Riječki list*, 6. travnja 1951., str. 2.
- (J. S.) „Slab kulturno-umjetnički rad u Puli”, *Riječki list*, 6. travnja 1951., str. 2.
- „III. gradska smotra u Opatiji”, *Riječki list*, 16. lipnja 1951., str. 2.
- „750 učesnika na IV. smotri talijanske unije”, *Riječki list*, 19. lipnja 1951., str. 2.
- Bubanj, S., „III. smotra kulturno-umjetničkih društava i grupa u Opatiji”, *Riječki list*, 26. lipnja 1951., str. 2.
- Ivetac, Just, „Kulturno-prosvjetni problemi Pule”, *Riječki list*, 24. studenog 1951., str. 3.
- „Novi objekti u Lovranu”, *Riječki list*, 20. veljače 1952., str. 2.
- „U nedjelju: otvorenje Pionirskog kazališta”, *Riječki list*, 23. veljače 1952., str. 2.
- (M. G.) „Uspješna djelatnost zbora ‚Matko Brajša-Rašan’ u Puli”, *Riječki list*, 6. lipnja 1952., str. 3.
- „Uspjesi društva ‚Naša djeca’ u Lovranu”, *Riječki list*, 22. lipnja 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Zbor ‚Matko-Brajša-Rašan’ u Puli”, *Riječki list*, 29. lipnja 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Sistematsko skupljanje istarskog folkora”, *Riječki list*, 17. srpnja 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Dani narodne umjetnosti u Puli manifestacija stvaralačke snage naših naroda”, *Riječki list*, 17. kolovoza 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Koje smjernice možemo povući iz pulske smotre”, *Riječki list*, 31. kolovoza 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Prva smotra radničke omladine u Puli”, *Riječki list*, 12. rujna 1952., str. 3.

- (Z. Š.) „Pojačana akcija za kulturno-prosvjetni rad u Puli”, *Riječki list*, 14. rujna 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Obnovljeno Narodno kazalište u Puli pred novom sezonom”, *Riječki list*, 19. Rujna 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Pula dobiva kazalište lutaka”, *Riječki list*, 19. rujna 1952., str. 3.
- „Amatersko kazalište Opatije uoči nove sezone”, *Riječki list*, 27. rujna 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „U Puli je otvoren novi radnički dom”, *Riječki list*, 4. listopada 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Svečana predaja ordena rada prosvjetnim radnicima u Puli”, *Riječki list*, 11. listopada 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Početak sezone u pulskom kazalištu”, *Riječki list*, 11. listopada 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Početak kazališne sezone u Puli”, *Riječki list*, 17. listopada 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Posebna predavanja za radnike držat će pulsko narodno sveučilište”, *Riječki list*, 25. listopada 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Pula će i 1953. biti grad festivala”, *Riječki list*, 1. studenog 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Narodno sveučilište u Puli počelo radom”, *Riječki list*, 16. studenog 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „„Kazališni list’ u Puli”, *Riječki list*, 16. studenog 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Pula je dobila moderno uređenu knjižaru”, *Riječki list*, 26. studenog 1952., str. 3.
- (Z. Š.) „Uspjela priredba društva ‚Partizan’ u Puli”, *Riječki list*, 2. prosinca 1952., str. 2.
- (Z. Š.) „Kazalište u Puli priprema dvije premijere”, *Riječki list*, 12. prosinca 1952., str. 3.
- (S) „Pedagoško obrazovanje roditelja”, *Riječki list*, 4. siječnja 1953., str. 3.
- (Z. Š.) „Konstituiranje Saveza kulturno-prosvjetnih društava u Puli”, *Riječki list*, 6. ožujka 1953., str. 3.
- „Iznenadjeni smo atmosferom intimnosti”, *Riječki list*, 17. travnja 1953., str. 3.
- (R. N.) „Priredbom u Lovranu počela je III. kulturno-umjetnička smotra omladine Kotara Rijeka”, *Riječki list*, 23. travnja 1953., str. 3.
- Špoljar, Zlatko, „Organizacija kulturno-umjetničkog rada omladine”, *Riječki list*, 12. svibnja 1953., str. 3.

- Špoljar, Z., „Muzički folklor Istre”, *Riječki list*, 16. svibnja 1953., str. 3.
  - (Z. Š.) „Toljago skoči iz torbe”, *Riječki list*, 29. svibnja 1953., str. 3.
  - „Gostovanje amatera iz Kastva u Lovranu”, *Riječki list*, 11. lipnja 1953., str. 3.
  - „Veliki festival u Lovranu”, *Riječki list*, 27. lipnja 1953., str. 2.
  - (Z. Š.) „Pula centar najvećih opernih festivala”, *Riječki list*, 27. lipnja 1953., str. 3.
  - (R. N.) „Posjetili smo [...] i Jožu Požgaja”, *Riječki list*, 28. lipnja 1953., str. 3.
  - (im) „Pozornica na Starom trgu” (s ilustracijom M. Tomac: Stari trg u Lovranu), *Riječki list*, 30. lipnja 1953., str. 3.
  - (R. N.), „Prvi lovranski festival”, *Riječki list*, 2. srpnja 1953., str. 3.
  - (im), „Koncert Slovenske filharmonije”, *Riječki list*, 4. srpnja 1953., str. 3.
  - Karabaić, Nedjeljko, „Dva koncerta Ljubljanske filharmonije”, *Riječki list*, 5. srpnja 1953., str. 3 i 6.
  - (im), „Veliki uspjeh opatijske ‚Zore‘ na svršetku Lovranskog festivala”, *Riječki list*, 5. srpnja 1953., str. 1.
  - Špoljar, Zlatko, „Razgovor s maestrom Jakovom Gotovcem”, *Riječki list*, 8. srpnja 1953., str. 3.
  - Špoljar, Zlatko, „Tri dana tri velika uspjeha”, *Riječki list*, 12. srpnja 1953., str. 3.
  - Špoljar, Zlatko, „‚Seviljski brijač‘ na pulskom festivalu”, *Riječki list*, 14. srpnja 1953., str. 3.
  - Špoljar, Zlatko, „‚Ukleti Holandez‘ na pulskoj Areni”, *Riječki list*, 15. srpnja 1953., str. 3.
  - „Izašao iz štampe prvi svezak priručnika ‚Pjesme za školu‘”, *Riječki list*, 9. rujna 1953., str. 3.
  - „Osnovan Savez ženskih društava Jugoslavije”, *Riječki list*, 2. listopada 1953., str. 3.
  - (A. R.) „Jesenska smotra kulturno-prosvjetnih društava Kotara Rijeke”, *Riječki list*, 20. studenog 1953., str. 3.
5. *Novi list*:
- (Č. V.) „Potrebe turizma Opatije, Lovrana i Mošćeničke Drage”, *Novi list*, 8. veljače 1955., str. 1 i 2.
  - Janković, B., „Nezainteresirani oni koji imaju najviše koristi od turizma”, *Novi list*, 17. ožujka 1955., str. 2.

- „Prvi ovogodišnji inozemni turisti u Lovranu”, *Novi list*, 1. travnja 1955., str. 2.
  - (ZŠ) „Simfonijski koncert u Puli”, *Novi list*, 16. travnja 1955., str. 3.
  - (Č. V.) „U Matuljima i Lovranu održan drugi dio omladinske smotre”, *Novi list*, 26. travnja 1955., str. 2.
  - Janković, B., „Priredba lovranskih omladinaca i pionira”, *Novi list*, 24. lipnja 1955., str. 2.
  - „Proslava u Poljanama”, *Novi list*, 21. srpnja 1955., str. 2.
  - „Svečanost u Poljanama”, *Novi list*, 27. srpnja 1955., str. 2.
  - Janković, B., „Rekordan posjet gostiju u Lovranu”, *Novi list*, 27. srpnja 1955., str. 2.
  - (B. J.) „Lovran napreduje”, *Novi list*, 5. kolovoza 1955., str. 2.
  - (B. J.) „Folklorna grupa garnizona JRM na priredbi za slovensku djecu”, *Novi list*, 18. kolovoza 1955., str. 2.
  - (B. J.) „Kulturno-umjetničke priredbe Lovranu”, *Novi list*, 18. kolovoza 1955., str. 2.
  - (Z. Š.) „O zapisivanju istarsko-primorskog muzičkog i plesnog folklor”, *Novi list*, 26. svibnja 1956., str. 3.
  - (Č. V.) „Uspjeh omladinskog tamburaškog zbora iz Poljana”, *Novi list*, 15. prosinca 1956., str. 3.
  - „Lovransko društvo ‚Naša djeca’ nije dobilo prostorije”, *Novi list*, 28. veljače 1957., str. 2.
  - (Z. Š.) „Dramska i tamburaška sekcija imale su lijepih uspjeha”, *Novi list*, 5. travnja 1957., str. 2.
  - „Pretijesno za želje”, *Novi list*, 19. svibnja 1957., str. 4.
  - (Č. V.) „Nagrađeni najbolji učesnici smotre kulturno-prosvjetnih društava iz Opatije i Matulja”, *Novi list*, 7. svibnja 1958., str. 2.
  - „Najbolja trsatska glazba”, *Novi list*, 22. svibnja 1958., str. 3.
  - „Proslava 50-godišnjice kulturno-prosvjetnog rada u Lovranu”, *Novi list*, 5. prosinca 1958., str. 3.
  - „Svijetao jubilej”, *Novi list*, 10. prosinca 1958., str. 3.
6. *Lovranski list*:
- Miletić, Cvjetana, „Josipa Gagulić – kanturica, tancurica i učiteljica”, *Lovranski list*, god. IX, br. 36, prosinac 2014., str. 16.
  - Stiglic, Silvana, „Kulturno-umjetničko društvo ‚Lovor’”, *Lovranski list*, god. X, br. 38, studeni 2015., str. 6 i 7.

Literatura

1. Batinić, Štefka, *Povijesni razvoj i recepcija reformne pedagogije u Hrvatskoj* (doktorski rad), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2014.
2. Batinić, Štefka, *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2004. (katalog izložbe)
3. Batinić, Štefka – Majhut, Berislav, *Od slikovnjaka do vragobe: hrvatske slikovnice do 1945.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2001. (katalog izložbe)
4. Batinić, Štefka – Radeka, Igor, „Obrazovanje učitelja u Hrvatskoj između dva svjetska rata”, *Anali za povijest odgoja*, vol. 12, 2013., str. 113–129.
5. Batinić, Štefka – Radeka, Igor, „Od reformne do alternativne pedagogije: Pokušaji drugačije škole u Hrvatskoj u 20. stoljeću”, Međunarodni znanstveni simpozij *Alternativni pedagoški koncepti na području nekadašnje Jugoslavije: Program simpozija i sažetci izlaganja*, Zadar, 4. i 5. studenog 2016., str. 21–24.
6. Ceribašić, Naila, „Festivalizacija hrvatske tradicijske glazbe u 20. stoljeću”, *Hrvatska glazba u XX. stoljeću* (zbornik), Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 245–252.
7. Ceribašić, Naila, *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2003.
8. Crnković, Milan – Težak, Dubravka, *Povijest hrvatske dječje književnosti*, Znanje, Zagreb, 2002.
9. Crnbori, Tone, „Školstvo i kulturno-prosvjetna djelatnost u Istri neposredno nakon oslobođenja”, *Zbornik Pazinski memorijal*, sv. 14, 1985., str. 99–112.
10. Duda, Igor, *Danas kada postajem pionir: Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, Srednja Europa – Sveučilište Jurja Dobrile, Zagreb – Pula, 2015.
11. Duda, Igor, *U potrazi za blagostanjem: O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2014.
12. Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice (1943.-1955.)*, C.A.S.H., Pula, 2001.
13. Dukovski, Darko, „Dva egzodusa; hrvatski (1919.-1941.) i talijanski (1943.-1955.)”, *Adrias*, sv. 15, 2008., str. 129–165.

14. Duraković, Lada, *Glazba narodu! Pulski glazbeni život na plakatima od 1948. do 1966.*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Centar za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma – Sveučilišna knjižnica, Pula, 2013. (katalog izložbe)
15. Duraković, Lada, „Mihovilić Stanko (Šanto)”, natuknica u: *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2008., <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1744>, preuzeto 27. veljače 2018.
16. Duraković, Lada, „Pulske godine Josipa Kaplana (1949.-1959.)”, u: Grgurić, Diana – Marić, Mirna (ur.), *Josip Kaplan: zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Josipa Kaplana, Rijeka, 23. listopada 2010.*, Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov”, Viškovo, 2012., str. 29–48.
17. Duraković, Lada – Štefec, Pamela, „Glazbeno školstvo u Hrvatskoj u doba socijalističkog realizma: prvih deset godina rada glazbenih škola u Vinkovcima i Puli”, *Vjesnik Istarskog arhiva*, sv. 20, 2013., str. 253–269.
18. *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 8, Srbija–Ž, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1971.
19. *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 4, S–Ž, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2012.
20. *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 10, Sl–To, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2008.
21. *Hrvatski leksikon*, sv. II, L–Ž, Naklada Leksikon, Zagreb, 1997.
22. Ivanković, Marijana, „Stručni skup Zlatko Špoljar – pedagog, književnik i glazbenik. Hrvatski državni arhiv u Rijeci, 25. listopada 2012., Hrvatski školski muzej, Zagreb, 26. listopada 2012”, *Anali za povijest odgoja*, vol. 11, 2012., str. 196–197.
23. Jukić, Marijana, „Od Saveza kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske do Hrvatskog sabora kulture (1948-1991)”, *Arhivski vjesnik*, god. 52, 2009., str. 183–196.
24. Jurdana, Vjekoslava, „Književn(ičk)o lice Lovrana”, *Zbornik Lovranščine*, knj.1, 2010., str. 313–349.
25. K. Pokorn, Nike, *Post-Socialist Translation Practices: Ideological Struggle in Children’s Literature*, Amsterdam/Philadelphia, 2012., <https://books.google.hr>, preuzeto 24. studenog 2017.
26. *Kulturno umjetničko društvo „LOVOR” Lovran 1948.-1998.*, Lovran, 1998.
27. Leček, Suzana, „Prosvjetom k sreći!”, *Hrvatska revija*, god. 6, br. 3, 2006., <http://www.matica.hr/hr/343/prosvjetom-k-sreci-20989/>, preuzeto 24. studenog 2017.

28. Leček, Suzana, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2005.
29. *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. I, II, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984.
30. Leopold, Siniša, *Tambura u Hrvata*, Golden Marketing, Zagreb, 1995.
31. Levak, Ivana, *Zlatko Špoljar – hrvatski glazbenik i pedagog. Skladatelj za djecu* (diplomski rad, mentorica dr. sc. Mirna Marić), Visoka učiteljska škola u Rijeci, Rijeka, 2004.
32. Lozzi Barković, Julija – Barković, Boris, „Lovranski mandrač na prijelomu 19. i 20. stoljeća”, *Zbornik Lovranščine*, knj. 2, 2012., str. 119–139.
33. Majhut, Berislav – Batinić, Štefka, *Hrvatska slikovnica do 1945.*, Hrvatski školski muzej – Učiteljski fakultet, Zagreb, 2017.
34. Manojlović, Zorica, *Dodatak inventaru arhivskog fonda Zlatko Špoljar: opis serije Fotografije (1919?-1970-ih)*, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, 2015.
35. Manojlović, Zorica, „Sumarni inventar s elementima analitičkog arhivskog fonda Zlatko Špoljar (1862.-2004.)”, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, br. 53–54, 2013., str. 219–292.
36. Molnar, Branka, „Višnja Manasteriotti”, natuknica u: *Nacionalni arhivski informacijski sustav*, http://arhinetmaster.arhiv.hr/_Generated/Pages/Stvaratelj.BasicDetails.aspx?ItemId=6539, preuzeto 27. veljače 2018.
37. Moscarda Oblak, Orietta, *Il „potere popolare” in Istria 1945-1953*, Unione italiana Fiume – Università popolare Trieste, Rovigno, 2016.
38. *Muzička enciklopedija*, sv. 3, OR-Ž, dodatak, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977.
39. Njikoš, Julije, „Nastanak Hrvatskog tamburaškog saveza u Osijeku 7.11.1937.”, *Povijest tambure i tamburaške glazbe*, Šokačka grana, STD, „Pajo Kolarić”, Hrvatski tamburaški savez u Osijeku, Osijek, 2011., <http://htso.hr/nastanak/>, preuzeto 24. studenog 2017.
40. Njirić, Nikša, „Neopravdano zapostavljeni učitelj”, *Školske novine*, 23 (2001), 2. lipnja 1992.
41. Njirić, Nikša, „Zlatko Špoljar: hrvatski glazbenik i pedagog”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 255–263.

42. *Pedeset godina rada Učiteljske škole u Kastvu i Rijeci 1906-1956*, Novi list, Rijeka, 1956.
43. Puževski, Valentin, „Ljudski pristup djetetu – temeljna odrednica metodike Zlatka Špoljara”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 245–249.
44. Ruck, Lovorka, „Prilog biografiji: riječka građa”, u: Grgurić, Diana – Marić, Mirna (ur.), *Josip Kaplan: zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Josipa Kaplana, Rijeka, 23. listopada 2010.*, Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov”, Viškovo, 2012., str. 51–91.
45. Sijan, Vladimir, *Puhački orkestar Lovran: kratka povijest 1912.-2011.*, https://issuu.com/schwepes/docs/puhacki_orkestar_lovran, preuzeto 24. siječnja 2017.
46. Spehnjak, Katarina, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.- 1952.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002.
47. Širola, Božidar, *Hrvatska narodna glazba: pregled hrvatske muzikologije*, Mala knjižnica Matice hrvatske, kolo 5, sv. 30, Matica hrvatska, Zagreb, 1942.
48. Špoljar, Zlatko, „Obuka u I. razredu osnovne škole”, *Savremena škola*, br. 4–5, 1929., str. 178–249.
49. Špoljar, Zlatko, „O lijepom pjevanju”, *Savremena škola*, god. VIII, 1934., str. 113–115.
50. Špoljar, Zlatko, „Pedagogija rodne grude”, *Savremena škola*, br. 9–10, 1936., str. 177–180.
51. Špoljar, Zlatko, „Poglavlja iz pedagogije rodne grude”, *Savremena škola*, god. X, Zagreb, 1936., str. 33–36, 91–99, 158–161.
52. Špoljar, Zlatko, „O izboru pjesama za osnovnu školu”, *Savremena škola*, br. 2, 1939., str. 24–26, 62–64.
53. Špoljar, Zlatko, „Uspomene na novu školsku godinu poslije Oslobođenja”, *Pedeset godina rada Učiteljske škole u Kastvu i Rijeci 1906-1956*, Novi list, Rijeka, 1956., str. 151–152.
54. Zakošek, Boris, „Kraj Drugog svjetskog rata i obnova opatijskog turizma u arhivima opatijskih upravnih oblasti 1945.-1947. godine”, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, sv. 37, 1995., str. 297–332.
55. Zalar, Ivo, „Udio Zlatka Špoljara u hrvatskoj dječjoj književnosti”, *Umjetnost i dijete*, god. 24, br. 5 (142), 1992., str. 251–253.

Tumač kratica

AFŽ – Antifašistička fronta žena	MNO – Mjesni narodni odbor
DF – Demokratska federativna	NOO – Narodnooslobodilački odbor
DTO – Društvo za tjelesni odgoj	NO – Narodni odbor
FNRJ – Federativna Narodna	NOP – Narodnooslobodilački pokret
Republika Jugoslavija	NRH – Narodna Republika Hrvatska
GNO – Gradski narodni odbor	ONO – Oblasni narodni odbor
HPD – Hrvatsko pjevačko društvo	RKUD – Radničko
HSS – Hrvatska seljačka stranka	kulturno-umjetničko društvo
JRM – Jugoslavenska ratna mornarica	SAD – Sjedinjene Američke Države
KNO – Kotarski narodni odbor	STAU – Slavensko-talijanska
KPD – Kulturno-prosvjetno društvo	antifašistička unija
KUD – Kulturno-umjetničko društvo	UAIS – Unione antifascista italo-slava

SUMMARY

Lovranu by Zlatko Špoljar: A contribution to the cultural and social history of Lovran in the middle of the 20th century

The subject of the paper is the development of cultural institutions in the earlier socialist period, but also the role of individuals who, besides their obligations, included their knowledge, talent and belief that it is worth investing in culture regardless of political and social circumstances. One of them was a Croatian pedagogue, composer and writer Zlatko Špoljar (1892-1981), an urban intellectual who, by decree, arrived in the Kvarner region and Istria from Zagreb in 1945, after a very productive professional period of his younger years behind him. He came to Lovran in 1956 from Pula, in whose post-war educational and cultural life he played a prominent role. Retired but still an active creator, as well as everywhere, in Lovran he continues to develop music and stage culture in collaboration with the local cultural societies and school. In addition to working with Lovran amateurs and children, amongst other things, he leaves his own author mark in the unknown composition dedicated to Lovran, preserved in his legacy. The results of the research of the archival material in the State Archives in Rijeka, daily press and oral sources have been presented.

Key words: Lovran, 20th century, socialism, associations, cultural amateurism, music, Zlatko Špoljar, Pula